

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Митна справа»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: очна(денна)
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Митна безпека держави та напрями її вдосконалення»**
(назва теми)

здобувача Стогнія Назара Сергійовича
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Коломієць Ганна Богданівна
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Буряченко А.Є.
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Поняття та чинники формування митної безпеки	6
1.2. Митна безпека як складова національної безпеки держави	14
1.3. Організаційно-економічний механізм митної безпеки	19
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ТА УМОВ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	24
2.1. Аналіз складових фінансової безпеки в динаміці останніх років	24
2.2. Особливості формування фінансової та митної безпеки за умов пандемії та військового стану	29
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	37
3.1. Шляхи збереження основ фінансової та митної безпеки в реаліях глобалізації економіки	37
3.2. Напрями реформування ключових компонентів митної політики в Україні ..	44
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток процесів глобалізації впливає на економіку країни та відкриває для неї нові привабливі можливості і перспективи. Вітчизняна економічна система не є ізольованою. Вона функціонує та розвивається, знаходячись у тісному взаємозв'язку з економічними системами інших держав. Однак вплив інших держав та окремих суб'єктів на економічну систему загалом і на різні її елементи зокрема може бути як позитивним, так і негативним. У певних ситуаціях можуть виникати різноманітні ризики, що загрожуватимуть національним інтересам і національній безпеці держави. Одним із основних видів таких загроз є загрози, що виникають у митній сфері. А отже, питання формування митної безпеки держави нині, коли по всьому світу спостерігається посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів, є досить актуальним.

Наразі однією зі стратегічних цілей української економіки можна назвати європейську інтеграцію. Для її реалізації протягом останніх років здійснено ряд кроків, у тому числі пов'язаних з лібералізацією митних відносин. З одного боку, це позитивно впливає на розвиток торговельних відносин, однак, з іншого – може призвести до певних загроз митній безпеці. Тому наразі питання митної безпеки України є досить актуальними. Одним із актуальних питань в цій царині виступає проблематика митної безпеки у структурі економічної безпеки держави, що набуває першорядного значення, оскільки митна політика визначає одні із ключових напрямів для прийняття основних соціально- економічних рішень в Україні в період воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, зокрема таких як І. Бережнюк, О. Віхоть, А. Войцещук, Ю. Голинський, Н. Гавловська, О. Костяна, М. Левко, О. Недобега, О. Осадчук, П. Пашко, Д. Приймаченко, Є. Рудніченко, О. Руденко, А. Стельмахук, дослідженню питань митної безпеки приділено багато уваги. Однак, незважаючи на це, не можна стверджувати про комплексність і завершеність

досліджень за цим напрямком. Разом з тим, подальшого дослідження потребує оцінка стану митної безпеки держави, її індикаторів та напрямів удосконалення.

Теоретико-методичні питання митної безпеки розглядали у своїх роботах вітчизняні фахівці в галузі митної справи: І. Бережнюк, А. Войцещук, М. Губа, В. Настюк, А. Мазур, П. Пашко, П. Пісной, Д. Приймаченко, О. Руренко, А. Стельмашук та інші. Однак деякі аспекти щодо понятійного апарату митної безпеки та визначення її місця в системі національної безпеки держави є недостатньо висвітленими.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження визначено встановлення сутності і змісту, форм і методів забезпечення митної безпеки держави та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Враховуючи вказану мету дослідження, сформульовано наступні завдання:

- розкрити поняття та чинники формування митної безпеки;
- визначити митна безпеку як складову національної безпеки держави;
- провести аналіз складових фінансової безпеки в динаміці останніх років;
- розкрити особливості формування фінансової та митної безпеки за умов пандемії та військового стану;
- визначити шляхи збереження основ фінансової та митної безпеки в реаліях глобалізації економіки;
- розробити напрями реформування ключових компонентів митної політики в Україні.

Об'єкт дослідження – митна безпека України.

Предмет дослідження - форми і методи забезпечення митної безпеки в системі фінансової безпеки держави та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці з питань митного регулювання ЗЕД. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення

й формування висновків щодо сутності митної безпеки та напрямків її удосконалення; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження рівня митної безпеки України.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. В роботі узагальнено практику Держмитслужби України з визначення митної безпеки України та напрямів її коригування, встановлено роль митної безпеки України та розроблено рекомендацій щодо її вдосконалення.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Держмитслужби України, Міністерства фінансів України, дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Структура роботи. Дана робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття та чинники формування митної безпеки

Щоб розуміти категорію "митна безпека", необхідно спершу визначити, що охоплює "національна безпека". Згідно з українським законодавством, національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз [3]. Оскільки законодавство не виокремлює конкретні складові національної безпеки, для глибшого аналізу необхідно опиратися на дослідження та висновки науковців [10, с. 109].

Митна безпека є однією з таких складових і представляється як складна економічна категорія, що інтегрується в систему національної безпеки. Визначення мита відповідно до українського митного та податкового законодавства описує його як загальнодержавний податок, обов'язковий до сплати під час або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України.

Визначення "безпеки" у тлумачному словнику української мови описується як стан, коли ніщо не загрожує кому- чи чомусь. Юридична література розглядає безпеку як стан захищеності життєвих інтересів особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [15].

Отже, "митна безпека" може бути визначена як забезпечення захищеності державних інтересів в сфері митного оподаткування від зовнішніх та внутрішніх загроз. Деталізованіше визначення митної безпеки можна знайти в законодавчих

актах та наукових роботах українських та міжнародних дослідників. У Додатку А наведено підходи до трактування митної безпеки.

Аналіз наукових публікацій з проблематики митної безпеки виявив, що серед вітчизняних теоретиків існують три основних критерії для ідентифікації митної безпеки як важливої складової національної, економічної, та зовнішньоекономічної безпеки України. Ця багатоаспектність визначення митної безпеки пояснюється її впливом не тільки на економічну безпеку, але й на національну та міжнародну, впливаючи на забезпечення інших видів безпеки. Така різноманітність підходів до визначення і сутності митної безпеки є плідною основою для дискусій та подальших досліджень.

В дослідженнях українських науковців, таких як Н.І. Гавловська, О.В. Осадчук, та Є.М. Рудніченко, розглядається два основних підходи до визначення митної безпеки. Перший підхід відображає згоду з положеннями Митного кодексу України, тоді як другий підхід включає комплекс засобів, методів та інструментів, які сприяють стабільності, протидії та попередженню потенційних ризиків і загроз митній безпеці. Ці науковці визначають митну безпеку як «комплекс ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави для захисту інтересів народу та держави у митній сфері» [13, с. 53].

На нашу думку, більш точним є визначення митної безпеки як «сукупність засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин, а також забезпечення необхідного рівня захищеності, надійності та усталеності митної служби за допомогою створення ефективного регуляторного організаційно-економічного механізму» [20, с. 78]. Таке визначення підкреслює важливість механізму забезпечення митної безпеки, який є фундаментальним для забезпечення національної стабільності.

Механізм забезпечення митної безпеки визначається як комплекс взаємопов'язаних, цілеспрямованих та взаємообумовлених інституційних, організаційних, правових та координаційних методів і інструментів. Ці методи і інструменти використовуються на основі діючого законодавства і стратегій національної безпеки різними суб'єктами митного контролю, включаючи

законодавчі та виконавчі органи влади, які формують основу митної політики, а також громадські та незалежні організації. Ці суб'єкти залучені до процесів виявлення, прогнозування, запобігання та нейтралізації потенційних і реальних ризиків і загроз, а також захисту митних інтересів держави та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Важливо також розглянути завдання і пріоритети Державної митної служби України, особливо в умовах зростаючих обсягів міжнародної торгівлі та ускладнення зовнішньоекономічних зв'язків, а також складної економічної і політичної ситуації в країні, що вимагає впровадження ризикоорієнтованих стратегій [39].

Митні інтереси, згідно з вітчизняним митним законодавством, розглядаються як національні інтереси України, досягнення та реалізація яких відбувається через здійснення митної справи [38, с. 60]. Це забезпечує зв'язок між категоріями "митні інтереси держави" та "національні інтереси держави", оскільки митні інтереси є частиною національних інтересів і можуть розглядатися як їх елемент.

Згідно з Законом України «Про національну безпеку України» [3], національні інтереси України визначаються як життєво важливі інтереси людини, суспільства та держави, що забезпечують державний суверенітет, прогресивний демократичний розвиток, безпечні умови життєдіяльності та добробут громадян. Водночас, відсутність чітко сформульованого визначення митних інтересів України в законодавстві є прогалиною, яка ускладнює чітке визначення та реалізацію митної безпеки на державному рівні, знижуючи ефективність відповідних заходів. Тому для подальшого аналізу важливо звернутися до європейського законодавства та досліджень міжнародних експертів щодо цього питання.

В рамках Митного кодексу ЄС основним завданням митних органів є захист фінансових інтересів держав-членів, що натякає на переважно фінансовий характер митних інтересів. В українському контексті, згідно з думкою К. І. Новікової, важливими митними інтересами є стимулювання лібералізації зовнішньої торгівлі, запобігання контрабанді та порушенню митних правил,

удосконалення національного митного законодавства до міжнародних стандартів, оптимізація обігу товарів і пасажирів через митний кордон, а також забезпечення ринку якісними іноземними продуктами і запобігання ввезенню товарів, що можуть бути небезпечними для здоров'я [25, с. 177].

С. В. Шевчук акцентує увагу на потребі визначення меж між митними інтересами держави та митними інтересами суб'єктів ЗЕД, зазначаючи, що митні інтереси держави мають бути розглянуті як інтегральна складова національних інтересів, яка охоплює соціально-економічні, екологічні, політичні, правоохоронні, зовнішньоекономічні, інформаційні, та культурні аспекти на різних рівнях взаємодії: мікро-, макро- і наднаціональному [41, с. 44]. Він також звертає увагу на те, що інтереси суб'єктів ЗЕД часто суперечать митним і національним інтересам держави, оскільки основною метою для них є заробіток, що може призводити до митних правопорушень.

М.М. Разумей визначає митні інтереси як спектр національних інтересів, тісно пов'язаних із митною справою. Реалізація цих інтересів сприяє ефективному функціонуванню та сталому розвитку економічної системи, зменшенню загроз національній безпеці, стабільності суспільства у сферах, пов'язаних з митною діяльністю, і залежить від стану зовнішньоекономічних відносин, задоволення матеріальних потреб громадян, виконання стратегічних соціально-економічних орієнтирів, а також захисту культурного та інформаційного середовища [34].

Ці погляди відображають складний і багатогранний характер митних інтересів, які не тільки відображають фінансові аспекти, але й включають широкий спектр національних пріоритетів та вимагають комплексного підходу до їх захисту та реалізації.

На основі аналізу різних підходів до трактування категорії "митні інтереси", можна визначити три основні взаємопов'язані напрями, за якими формуються ці інтереси. По-перше, вони спрямовані на нівелювання поточних загроз економічній безпеці. По-друге, на забезпечення ефективної діяльності митних органів. По-третє, на підтримку сталого економічного розвитку. Всі ці напрями базуються на досягненні економічних результатів і дотриманні митного

законодавства як суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, так і контролюючими органами.

Існують різні погляди щодо включення митної безпеки у ширший контекст безпеки держави. Деякі науковці вважають митну безпеку невід'ємною частиною економічної безпеки, інші вказують на її значення як елемента національної безпеки. Також висловлюється думка про роль митної безпеки у фінансовій безпеці держави, включаючи податкову сферу, а також у зовнішньоекономічній безпеці [33, с. 45].

Митні інтереси держави виступають як об'єкт митної безпеки, а діяльність держави з їх забезпечення — як предмет цієї безпеки. Згідно з А.В. Рубаном, основним суб'єктом забезпечення національної, і відтак митної безпеки, є сама держава, на яку покладені відповідальності за організацію, реалізацію та гарантування таких заходів, як прогнозування, запобігання та реагування на різні небезпеки і загрози, дослідження їх причин, формування системи моніторингу та контролю, і впровадження національних програм [36, с. 10].

У ширшому контексті, національна безпека охоплює майже всі сфери життєдіяльності держави, її громадян, економіки, території і тому економічну безпеку можна розглядати як одну з її складових. Це підкреслює взаємозв'язок та взаємозалежність між різними видами безпек, де кожен вид відіграє свою роль у формуванні стійкого і безпечного суспільства.

Науковці різняться у своїх поглядах на категорію "економічна безпека", проте в загальному її можна визначити як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність, стабільність і стійкість національної економіки, а також її здатність до оновлення та самовдосконалення. Згідно з "Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України", затвердженою Міністерством економіки України, до складових економічної безпеки належать виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпека [6].

Митна безпека тісно переплітається з багатьма з цих аспектів, особливо з фінансовою та зовнішньоекономічною безпеками. Важливим аспектом митної

безпеки є її вплив на фінансову стабільність через збір мит, ПДВ та акцизів під час митного оформлення, що є критичним для бюджетно-податкової безпеки країни.

З іншого боку, зовнішньоекономічна безпека пов'язана з митною безпекою через забезпечення мінімізації збитків держави від негативних зовнішніх економічних чинників. Митна безпека допомагає створювати сприятливі умови для розвитку економіки через активну участь країни у світовому розподілі праці, зокрема через ефективне і швидке митне оформлення товарів та інших факторів виробництва, що переміщуються через митний кордон.

Стан митної безпеки країни оцінюється на основі якісних та кількісних показників, які характеризують ефективність діяльності митних органів та загальний стан митної справи в країні. Ці показники допомагають виміряти, наскільки добре митні органи виконують свої функції у забезпеченні економічних та зовнішньоекономічних інтересів держави, сприяючи тим самим її загальній безпеці.

Оцінка митної безпеки включає декілька ключових індикаторів, які дозволяють виміряти ефективність митних процесів та їх вплив на економіку країни. Основні індикатори включають:

Частка митних платежів у доходах Державного бюджету України (ДБУ) - показує, наскільки значущим джерелом доходів для держави є митні платежі.

Частка митних платежів у податкових надходженнях Державного бюджету України - вказує на роль митних платежів у структурі податкових доходів.

Номінальний рівень митного навантаження на економіку - визначає вагу митних тарифів у загальній структурі економічного навантаження.

Рівень збираності митних платежів - ілюструє ефективність митної системи в зборі належних платежів.

Рівень митного навантаження на імпорт - показує, наскільки важким є митне оподаткування для імпортерів.

Стан протидії митним правопорушенням - відображає ефективність боротьби з митними порушеннями, включно з контрабандою.

Щодо зловживань у митній сфері, їх масштаби часто є значними. Наприклад, збитки від контрабанди тютюнових виробів можуть досягати 3 мільярди гривень на місяць. Схеми контрабанди можуть включати перерваний транзит та "сірі" схеми ухилення від сплати податків, що призводить до значних втрат державних доходів, наприклад, щомісяця близько 700 мільйонів гривень від акцизного збору та 2,5 мільярда гривень як недоїмка ПДВ [40, с. 215].

Очікуване поліпшення фінансового стану за рахунок скасування митних зборів та імпортного ПДВ виявляється хибним, оскільки контрабанда підриває конкурентоздатність внутрішніх виробників і спричиняє соціально-економічні проблеми, такі як втрата робочих місць і зниження заробітних плат. Контрабандний імпорт, звільняючись від майже всіх податків і зборів, надає імпортерам неправомірні конкурентні переваги, шкодячи національним виробникам [17, с. 166].

Зважаючи на ці фактори, населення, яке купує контрабандні товари, несвідомо сприяє згортанню вітчизняного виробництва та виникненню економічних проблем на національному рівні, вкладаючи тягар цих проблем на плечі всіх платників податків.

Основна мета митної безпеки полягає у забезпеченні належного рівня надійності митної системи, зокрема через ефективну діяльність митних органів, які відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки країни у зовнішній сфері. Використання методологічного інструментарію системного підходу дозволяє аналізувати систему митної безпеки як відкриту та динамічну структуру, яка адаптується до змін зовнішнього середовища та є залежною від зовнішніх та внутрішніх чинників.

Зміни в митних інтересах країни зумовлені динамікою зовнішньоекономічних відносин, рівнем задоволення матеріальних потреб громадян, реалізацією стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку та захисту культурного та інформаційного середовища. Ці змінювані умови змушують митницю адаптуватися та розвивати нові підходи до визначення своїх основних завдань і цілей [34, с. 166].

На сучасному етапі розвитку України, А.Д. Войцещук та А.А. Вірковська вказують на необхідність актуалізації митної складової в контексті національних інтересів країни. Це пов'язано з глобальними викликами, такими як лібералізація міжнародної торгівлі та переорієнтація митної політики з фіскальної на регулюючу функцію, що включає гармонізацію митних процедур та спрощення тарифних умов переміщення товарів [12, с. 119].

Завдання, які держава ставить перед митницею, формують її основні пріоритетні функції. Серед ключових завдань митної служби можна виділити:

Захист інтересів національного виробника — це включає забезпечення умов для конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Захист суспільства, здоров'я та безпеки громадян — митниця діє як бар'єр проти ввезення небезпечних товарів та сприяє контролю за обігом товарів, які можуть загрожувати громадському здоров'ю чи безпеці.

Сприяння розвитку торгівлі — підтримка зовнішньоекономічної активності через ефективне митне регулювання та спрощення митних процедур.

Здійснення антитерористичної діяльності — запобігання можливості використання митної території країни для терористичних актів.

Забезпечення усього ланцюжка постачання та рамкових стандартів безпеки — гарантія безпеки і цілісності міжнародних логістичних ланцюгів [20, с. 78].

Ефективність митної системи може бути піддана впливу як позитивним, так і негативним зовнішнім чинникам. Конструктивні чинники можуть стимулювати розвиток і покращення системи, тоді як деструктивні або дестабілізаційні чинники можуть спричиняти затримки, зниження ефективності та інші негативні наслідки.

До деструктивних чинників належать глобальні кризи, стихійні лиха, військові конфлікти, економічні санкції, протекціоністські заходи з боку інших країн, а також недосконале законодавство і нормативна база, що регулює діяльність митних органів.

Таким чином, митна безпека є важливою складовою загальної економічної безпеки країни, вимагаючи постійної уваги та адаптації до змінюваних умов, а також гнучкості у відповідях на глобальні та локальні виклики.

1.2. Митна безпека як складова національної безпеки держави

Митна безпека, що включає широке розуміння різних економічних теорій, як камералістської, кейнсіанської, неокласичної, інституціональної, радикальної та неінституціональної парадигм, становить фундамент для визначення ефективності митного контролю. Ці парадигми дозволяють ідентифікувати та класифікувати типи загроз і ризиків, які можуть виникнути на рівні правових, економічних, політичних та адміністративних аспектів митної системи. Це дає можливість формулювати більш чіткі стратегії та політики для побудови новітньої парадигми митного контролю [38, с. 91].

Митна система впливає на національну економіку, перш за все, через контроль експортно-імпортних операцій, боротьбу з тіньовою економікою, протидію відтоку важливих ресурсів країни, включно з матеріальними, фінансовими, інтелектуальними та інформаційними ресурсами. Ефективність цих дій залежить від здатності митниці застосовувати як тарифне, так і нетарифне регулювання, щоб адресувати потреби економічної політики в контексті митної безпеки [32, с. 45].

Важливо враховувати, що митна безпека є ключовим напрямком національної безпеки, від чітко визначеної та ефективної зовнішньоекономічної політики та діяльності виконавчих органів залежать економічна доцільність та результативність втілення необхідних заходів із модернізації митної системи.

Митна безпека не є статичним поняттям; це динамічний процес, який безперервно адаптується до змін в міжнародному економічному і політичному контексті. Інтеграція до міжнародних економічних структур і адаптація до стандартів зарубіжних митних інституцій є важливою частиною зміцнення

інституційної бази митної безпеки України, забезпечуючи її здатність відповідати на зовнішні виклики та загрози (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 - Інституційний базис забезпечення митної безпеки України [38]

Митна безпека, будучи складовою зовнішньоекономічної безпеки, охоплює комплекс ефективних заходів, що реалізуються на державному та суспільному рівнях для захисту інтересів держави і громадян в митній сфері. Ця система включає правові, економічні, політичні та інші аспекти, спрямовані на створення умов для безпечного та контрольованого переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Митна безпека виконує як силові, так і несилові функції національної безпеки, діючи як міцний щит проти загроз, таких як контрабанда, порушення митних правил, неконтрольований відплив ресурсів та інші нелегальні дії, які можуть підривати економічний та соціальний порядок країни. Важливо, що митна

безпека не тільки реагує на потенційні загрози, але й активно формує умови для забезпечення стійкості та розвитку національної економіки через:

- лібералізацію зовнішньої торгівлі - сприяння відкритому та справедливому торговельному середовищу.
- попередження контрабанди та інших митних порушень - ефективне використання митного контролю та регуляторних заходів для захисту економіки.
- удосконалення митного законодавства - адаптація національних норм до міжнародних та європейських стандартів для поліпшення митних процедур.
- прискорення товаро- та пасажиропотоку через митний кордон - оптимізація процесів огляду та контролю для забезпечення швидкісного проходження через митницю.
- забезпечення якості імпортованих продуктів - контроль за безпечністю та якістю товарів, що ввозяться, для захисту здоров'я споживачів.

Ключова роль у реалізації цих завдань належить митним органам, які не тільки здійснюють контроль і нагляд, але й сприяють формуванню здорового економічного клімату в країні.

Митна безпека, яка інтерпретується через стан захищеності національних інтересів України у митній галузі, відіграє вирішальну роль у підтримці стабільності та незалежності економіки країни. Вона забезпечує надійне функціонування процесів, які включають:

Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, забезпечуючи дотримання встановлених норм та стандартів.

Митне регулювання, включаючи встановлення та справляння податків і зборів, яке є ключовим для збалансування державних доходів.

Застосування процедур митного контролю та оформлення, з використанням нетарифних та митно-тарифних регулювань для управління економічними потоками.

Фіскальна складова митної безпеки має особливе значення, оскільки значна частина доходів державного бюджету України формується за рахунок митних платежів. Ефективність збору цих платежів та загальне функціонування

митної системи безпосередньо впливають на економічну стабільність держави. Управління цим процесом вимагає комплексного підходу, який залежить від якості законодавчого забезпечення та адаптації до економічних циклів [24, с. 61].

Управління ризиками в митній сфері є критичним аспектом забезпечення митної безпеки. Воно передбачає ретельний аналіз і оцінку потенційних ризиків, розробку стратегій їх мінімізації та контроль за ефективністю запроваджених заходів. Автоматизована система управління ризиками (АСУР) відіграє ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи систематизацію та оптимізацію митного контролю на основі зібраних даних та аналітики [21, с. 54].

Основне завдання митних органів полягає не лише у забезпеченні дотримання митного законодавства, але й у сприянні створенню сприятливих умов для міжнародної торгівлі, боротьбі з контрабандою та іншими видами митних правопорушень.

Митна безпека в Україні інтерпретується через стан захищеності національних інтересів у митній галузі, що включає комплексну охорону прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон. Проте, Україна залишається однією з основних транзитних точок контрафактних товарів до Європейського Союзу, що вказує на недоліки у законодавчій та процедурній базах країни. Європейська Комісія в своєму звіті вказує на відсутність в Україні ефективних норм і процедур для знищення підроблених товарів та обладнання для їх виробництва, що включає пестициди. Ці процеси є складними, дорогими та часомісткими. Високий рівень корупції на митниці додатково ускладнює ситуацію, оскільки конфісковані товари часто повертаються на ринок.

Митний кодекс України регулює процедури митного контролю та оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, пропонуючи заходи для захисту цих прав. Проте, необхідно зміцнити законодавство, збільшити ресурси для знищення підроблених товарів та впровадити жорсткіші антикорупційні заходи у митній сфері для підвищення прозорості операцій. Використання автоматизованих технологій може допомогти

в ідентифікації та відстеженні підроблених товарів та в автоматизованому відборі митних декларацій, що підсилює митний контроль та сприяє боротьбі з контрафактом.

Заходи, спрямовані на управління ризиками, включають розробку та практичну реалізацію стратегій мінімізації ризиків, оцінку їх ефективності та контроль за застосуванням цих стратегій. Автоматизована система управління ризиками стає ключовим інструментом в цьому процесі, дозволяючи митним органам ефективно визначати, які товари, транспортні засоби чи особи мають бути перевірені.

Прийняття Закону № 202-IX було важливим кроком у напрямку гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, зокрема з Регламентом (ЄС) № 608/2013. Це необхідність випливає з умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де передбачено виконання статей 84, 250 та Додатка XV. Оновлення Розділу XIV Митного кодексу України, який стосується захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон, є критично важливим для ефективного регулювання цієї проблеми.

У контексті боротьби з контрафактною та фальсифікованою продукцією, що не тільки завдає шкоди економіці України, але й підриває її міжнародний імідж, закон відіграє стратегічну роль. Масштаби розповсюдження підробок в країні стали причиною для серйозної занепокоєності як з боку української громадськості, так і міжнародної спільноти. Важливо не лише формулювати декларації про захист прав інтелектуальної власності, але й забезпечувати їх ефективне впровадження та досягнення конкретних результатів в дії. Таке посилення законодавства вказує на зобов'язання України активізувати заходи захисту інтелектуальної власності, що сприятиме не лише внутрішньому економічному зростанню, але й покращенню міжнародної репутації країни.

Проблемним аспектом залишається велика кількість правопорушень у митній сфері, внаслідок чого виникають втрати бюджету, що загрожує митній безпеці держави. Підвищення ефективності митного контролю є надзвичайно важливим у цій ситуації. Перехід до вибіркового ризикоорієнтованого підходу

дозволяє зосередити зусилля працівників митниці на сферах діяльності та суб'єктах, що мають високу ступінь ризику порушень.

1.3. Організаційно-економічний механізм митної безпеки

Митна безпека України визначається через систему заходів, які спрямовані на забезпечення митних інтересів держави. Діяльність митної служби включає не тільки збір доходів до державного бюджету, але й сприяння зовнішньоекономічній активності, митно-тарифне та нетарифне регулювання, боротьбу з митним та економічним шахрайством, підготовку кадрів, а також захист культурного та інформаційного середовища країни. Основним виконавцем цих завдань є державна митна служба, що визначається як головний суб'єкт митної безпеки.

Для забезпечення митної безпеки було розроблено комплекс заходів, які дозволяють протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Важливим елементом у цьому процесі є організаційно-економічний механізм, який інтегрує різні форми, методи та інструменти, структури та економічні важелі, що регулюють митну діяльність, забезпечуючи її усталеність і надійність. Такий підхід включає адміністрування митних платежів, нетарифних обмежень, і стимулює підприємницьку діяльність, сприяючи інтеграції України у світове економічне середовище, при одночасному захисті національних економічних інтересів.

Система "Електронна митниця" є частиною цього механізму, яка потребує подальшого розвитку та вдосконалення для забезпечення ефективнішої роботи митниці. Ця система включає автоматизацію процесів, що дозволяє забезпечити більш точний відбір та контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів, що перетинають кордон.

У широкому розумінні до суб'єктів, які забезпечують митну безпеку, можна віднести всіх учасників митних правовідносин. І.В. Мохнар вказує на те,

що це включає фізичних та юридичних осіб приватного і публічного права, які потенційно або реально можуть брати участь у митних правовідносинах, маючи визначений адміністративно-правовий статус. Органи публічної адміністрації, які згідно із законодавством виконують управлінські функції для забезпечення публічного інтересу у митній справі, також є ключовими суб'єктами у цій області.

Основні управлінські функції здійснюються Верховною Радою України, яка визначає засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи виключно через закони України, відповідно до Конституції. Кабінет Міністрів України грає важливу роль, забезпечуючи проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, розробляючи та втілюючи загальнодержавні програми, організовуючи та забезпечуючи зовнішньоекономічну діяльність та митну справу.

Міністерство фінансів України (Мінфін) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової і митної політики. Мінфін відповідає за нормативно-правове регулювання у фінансовій, бюджетній, податковій та митній сферах і координує боротьбу з правопорушеннями у цих областях.

Державна митна служба України відіграє центральну роль у системі забезпечення митної безпеки країни, будучи центральним органом виконавчої влади. Її діяльність координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Як і Державна фіскальна служба, Держмитслужба активно бере участь у формуванні державної митної політики, вносячи пропозиції для розгляду Міністра фінансів. Її ключові завдання включають забезпечення реалізації державної митної політики, в тому числі забезпечення митної безпеки, створення умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення балансу між митним контролем та спрощенням законної торгівлі, а також реалізацію державної політики в сфері боротьби з правопорушеннями у митній сфері.

Для здійснення своїх повноважень, Держмитслужба видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання на основі Конституції та законів України, актів Президента України, постанов

Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України та наказів Мінфіну [29].

Територіальні митні органи, включаючи митниці та митні пости, є виконавцями митної справи на місцях і забезпечують створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, безпеки суспільства, захист митних інтересів України. Вони уповноважені здійснювати митний контроль, виконувати митні формальності щодо товарів та транспортних засобів комерційного призначення, забезпечувати справляння митних платежів, контролювати правильність їх обчислення, своєчасність та повноту сплати, застосовувати заходи щодо їх примусового стягнення, застосовувати заходи митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, вживати заходи щодо недопущення переміщення через митний кордон.

Державна митна служба України відіграє вирішальну роль у системі забезпечення митної безпеки, діючи як центральний орган виконавчої влади. Її діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Важливою частиною її роботи є внесення пропозицій щодо державної митної політики, реалізація митної безпеки, забезпечення створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності та захист митних інтересів України [37, с. 61].

Суб'єктами, які також беруть участь у забезпеченні митної безпеки, є спеціалізовані заклади освіти та науково-дослідні установи митних органів. Ці заклади створюються для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців із митної справи та проведення наукових досліджень у сфері забезпечення митних інтересів України [1, ч. 1 ст. 550].

Управління митною справою охоплює використання правових заходів управлінського впливу, які можна поділити на регулятивні та організаційні. Регулятивні заходи включають механізми тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та справляння митних платежів. Організаційні заходи регулюють переміщення товарів через митний кордон, їх митний контроль та оформлення, здійснення державного контролю нехарчової продукції при

ввезенні на митну територію України, а також запобігання та протидію контрабанді й порушенням митних правил. Особливість цих заходів полягає у широкому впровадженні митно-тарифних преференцій та спрощенні митних процедур для дотримуючихся законодавства суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що є одним із аспектів євроінтеграційних процесів України.

Результативний компонент у системі забезпечення митної безпеки є ключовим, адже він відображає рівень захищеності митних інтересів, який має корелювати із встановленою метою. Таким чином, митна безпека, як результат, визначається як стан захищеності митних інтересів. Ефективність функціонування системи дозволяє не тільки встановити її рівень дієвості але й визначити напрямки для подальшого удосконалення.

Важливо підкреслити, що всі компоненти системи перебувають у тісній взаємозалежності. Саме в їхній єдності та цілісності полягає здатність системи забезпечувати баланс митних інтересів особи, суспільства, та держави. Це включає моніторинг, ідентифікацію, запобігання та нейтралізацію внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек.

Застосування методологічного інструментарію системного підходу дозволяє розглядати систему забезпечення митної безпеки як відкриту та динамічну, що ефективно реагує на зміни зовнішнього середовища. Розвиток системи детермінований чинниками, які впливають на визначення митних інтересів. Зміни у митних інтересах відбуваються у відповідь на зміни умов існування країни, зовнішньоекономічних відносин, ступеня задоволення потреб громадян, а також у зв'язку з реалізацією стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку і захисту культурного та інформаційного середовища [37, с. 63-64].

Завдання, які уряд ставить перед митницею, формують її ключові обов'язки. Ці обов'язки охоплюють захист інтересів вітчизняних виробників, забезпечення безпеки суспільства та його здоров'я, підтримка розвитку торгівлі, виконання антитерористичних операцій, а також забезпечення безперебійності ланцюжків постачання і дотримання стандартів безпеки [8, с. 11].

Важливо також враховувати, що на систему забезпечення митної безпеки можуть впливати різні зовнішні чинники. Ці чинники можуть мати як позитивний, так і негативний вплив, стимулюючи розвиток системи або ж призводячи до її стагнації. Деструктивні чи дестабілізуючі чинники включають критичні ситуації, такі як війни, стихійні лиха, страйки, тривалі економічні кризи, надзвичайні ситуації, протистояння економічних інтересів між країнами, обмежувальні або протекціоністські заходи з боку фінансових груп і країн. Окрім того, недосконале законодавство та правові рамки також можуть негативно впливати на ефективність митних органів. Значний вплив на митну політику має процес європейської інтеграції України, який визначає основні принципи і напрямки діяльності в цій сфері.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ТА УМОВ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз складових фінансової безпеки в динаміці останніх років

В умовах війни, забезпечення фінансової безпеки є критично важливим для існування України як незалежної та суверенної держави на міжнародній арені. Фінансова безпека, як багаторівневе економіко-правове явище, охоплює різні сфери: від бюджетної до валютної та банківської систем.

Фінансова безпека визначається як стан фінансової системи, що забезпечує створення належних умов для стабільного соціально-економічного розвитку країни, її стійкості до фінансових шоків, а також створення умов для збереження єдності та цілісності фінансової системи [11].

Фінансова безпека країни залежить від таких факторів, як захист фінансових інтересів на всіх рівнях, достатній рівень фінансової незалежності, стабільності, стійкості системи в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів, а також здатності цієї системи забезпечувати ефективне функціонування національної економіки і стає зростання.

Стан фінансової безпеки країни вимірюється через специфічні показники, кожен з яких має встановлені граничні значення, що відповідають рівню економічного розвитку країни. Відхилення від цих нормативів вимагає вжиття заходів для усунення причин нестабільності. Відповідно до Методичних рекомендацій, індикатори фінансової безпеки України включають кілька груп: безпека банківської системи, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека та грошово-кредитна безпека [6].

Проаналізуємо потенційні загрози фінансовій безпеці Україні в динаміці за останні роки за певним набором показників, індикатори та порогові значення

яких, згідно з вищезазначеними методичними рекомендаціями, представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Індикатори фінансової безпеки України та їх порогові значення [6]

Проблеми, наявні та потенційно можливі загрози фінансовій безпеці України	Індикатори та їх порогові значення
Боргове навантаження на державний бюджет	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, % (не більше 60)
Рівень регулювання цін, цінові диспропорції	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), % (не більше 107)
Обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення	Частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу, % (не менше 70)
Забезпечення міжнародними резервами, стан неофіційної доларизації в Україні	Відношення міжнародних резервів до ВВП, % (на менш як 8)
Залежність вітчизняної банківської системи від іноземного капіталу	Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, % (не більше 30)
Ризикова кредитна політика	Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, % (не більше 10)
Рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору економіки	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30)

Динаміка зовнішнього державного і гарантованого державою боргу України наведена на рис.2.1.

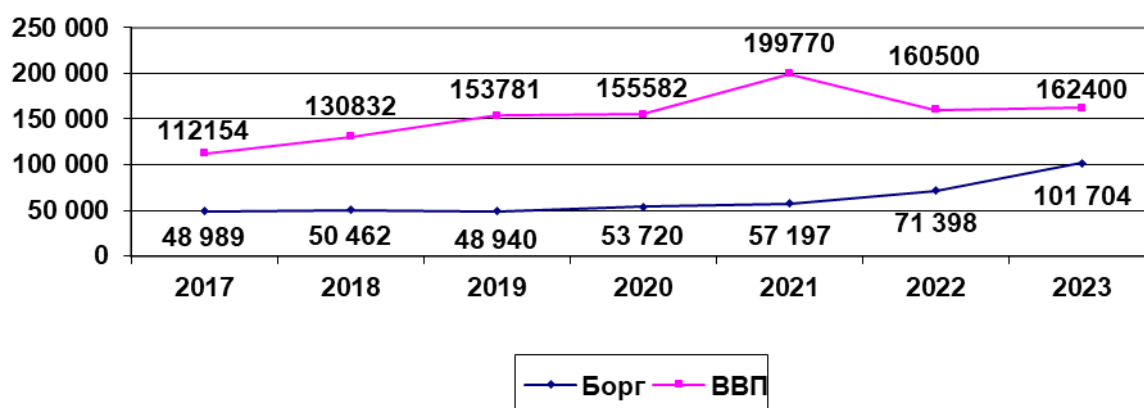

Рисунок 2.1 - Зовнішній державний та гарантований державою борг України з 2017 по 2024 рр. (млн. дол. США) [28]

Як видно з рис.2.1, протягом 2017-2021 р.р. зовнішній державний та гарантований державою борг України збільшився на 16,75%.

Відношення зовнішнього державного та гарантованого державою боргу до ВВП України наведено на рис. 2.2.

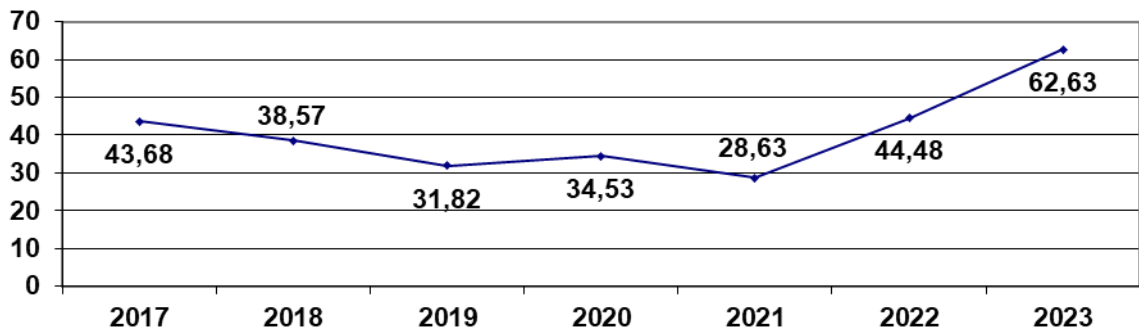

Рисунок 2.2 - Відношення зовнішнього державного та гарантованого державою боргу до ВВП України, %[27; 28]

Як видно з рис.2.2, протягом 2017-2021 р.р. частка зовнішнього державного та гарантованого державою боргу у ВВП України зменшилася на 15,05% до 28,83%.

Розглянемо також динаміку офіційного курсу НБУ долара США (рис. 2.3).

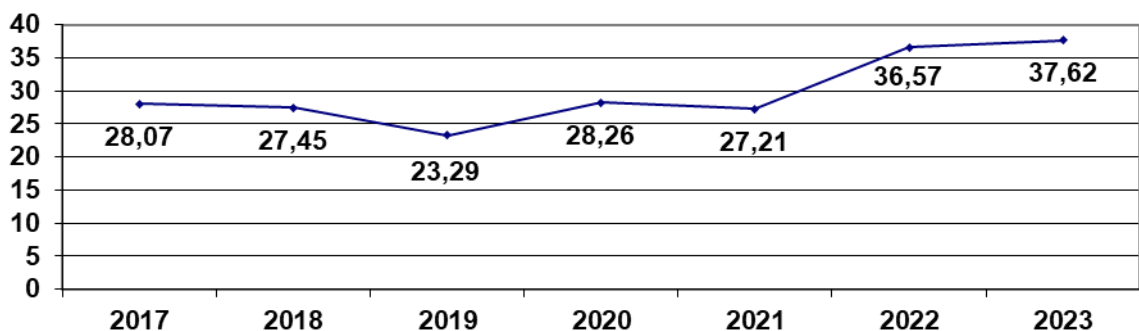

Рисунок 2.3 - Динаміка динаміку офіційного курсу НБУ долара США [28]

Як видно з рис.2.3, протягом 2017-2021 р.р. курс гривні до долара США був стабільним із незначними коливаннями.

Динаміка індексу інфляції наведена на рис. 2.4.

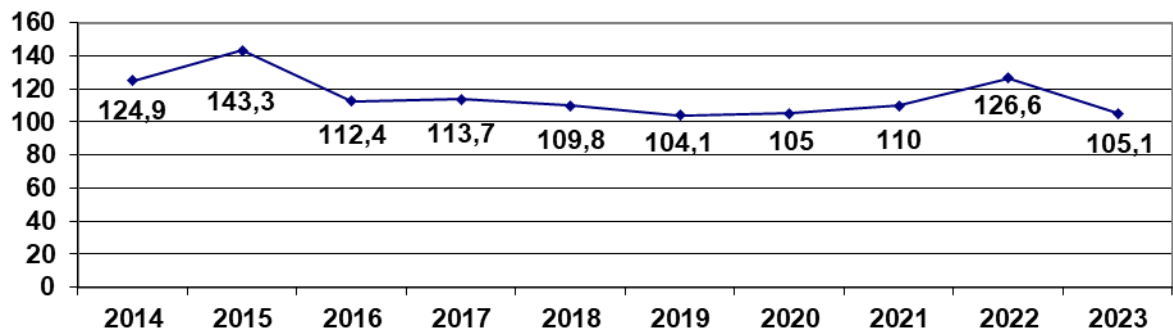

Рисунок 2.4 - Індекс споживчих цін у 2014-2022 р.р. (до попереднього року; відсотків) [28]

Зміна рівня інфляції в Україні виявилася негативною, зі зростанням із 105,0% у 2020 році до 126,6% у 2022 році. Причини прискорення інфляції у 2022 році пов'язані з наслідками повномасштабної військової агресії, що включають руйнування підприємств, порушення виробничих процесів і ланцюжків постачання, збільшення виробничих витрат і спонтанний попит на деякі товари. Додаткові непрямі наслідки війни включають зміни валютного курсу та погіршення очікувань серед населення та бізнесу. До 2023 року інфляція знизилася до 105,1%.

Частка іноземного капіталу у структурі банківського капіталу України також показує позитивну тенденцію до зниження. Протягом 2020-2022 років частка іноземного банківського капіталу зменшилася на 3,1%, проте все ще перевищує порогове значення на 3,96%.

Щодо кредитного портфеля, то з 2020 по 2022 рік частка непрацюючих кредитів (NPL) зросла на 0,3% і сягнула 28,1% на кінець 2022 року, що значно вище порогового значення в 10%. Це вказує на високий рівень кредитного ризику серед позичальників.

Обсяги кредитування реального сектору економіки продемонстрували загальне зменшення на 2% протягом періоду з 2020 по 2022 рік, з незначним зростанням на 1,5% у 2022 році в порівнянні з попереднім роком. Цей індикатор перебуває у критичній зоні, перевищуючи порогове значення на 8,8%, що свідчить про недостатність кредитування реального сектору економіки.

Серед індикаторів, які демонструють стабільність фінансової системи країни, вирізняються частка облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) у загальному обсязі внутрішнього держборгу та забезпеченість міжнародними резервами. Наприклад, частка ОВДП залишалася стабільно високою, майже без змін, становлячи 99,8% у 2020-2021 роках, і зазнала незначного збільшення на 0,1% у 2022 році. Цей індикатор підтримувався на оптимальному рівні протягом усього періоду дослідження, що свідчить про домінування ОВДП на внутрішньому борговому ринку.

Щодо міжнародних резервів, їх відношення до валового внутрішнього продукту (ВВП) слугує індикатором фінансової безпеки, показуючи період, протягом якого країна може функціонувати з нормальним рівнем життя при повній зупинці національної економіки. За аналізований період спостерігалась позитивна тенденція зростання цього показника на 1,8%, незважаючи на складні умови, що перевищує порогове значення в 8%, демонструючи підвищену здатність країни забезпечувати свою фінансову стабільність.

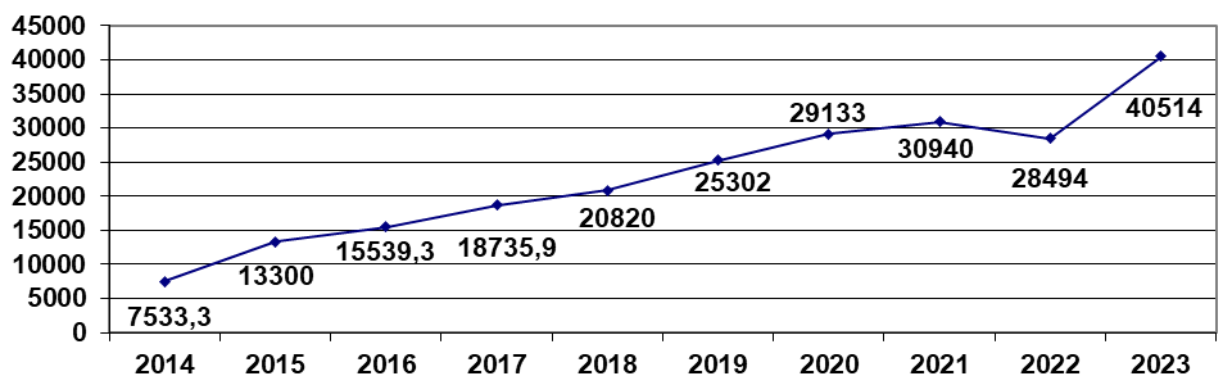

Рисунок 2.5 - Золотовалютні резерви України, млн.дол.США [28]

Станом на початок 2023 року міжнародні резерви України становили 28,5 млрд дол. США, а у 2023 р. вони збільшились до 40,51 млрд дол. США,

2.2. Особливості формування фінансової та митної безпеки за умов пандемії та військового стану

Виходячи з проведеного аналізу можна зробити висновок, що надходження від митних платежів відіграють вагомую роль при формуванні державного бюджету. Так за досліджуваний період частка митних надходжень до державного бюджету складає максимально 39,96% у 2017 році та мінімально 33,68% у 2020 році, що становить практично третину доходів. Таке скорочення було викликане поширенням хвороби COVID-19, та зумовлене ним закриттям кордонів та веденням карантинних обмежень, що в свою чергу потягло за собою зменшення товарообігу між країнами [9].

Динаміка митних платежів у доходах Державного бюджету України подана на рис. 2.6.

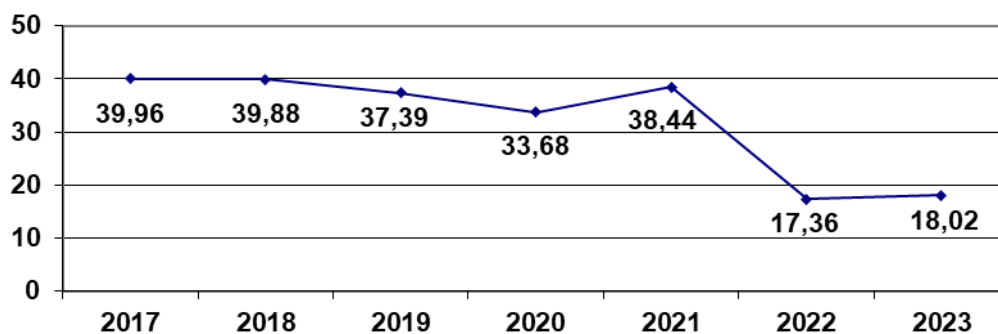

Рисунок 2.6. - Частка митних платежів у доходах Державного бюджету України протягом 2017-2021 років [28]

Протягом 2017 – 2020 років спостерігалася тенденція до скорочення частки митних надходжень до ДБУ, однак з 2021 року ситуація змінюється, і даний показник починає зростати, зокрема у 2021 році він збільшився на 4,76% порівняно з 2020 роком.

Дослідження структури митних платежів показало, що найбільш вагоме значення становлять надходження від ПДВ з ввезених на територію України товарів (29,36% в 2021 році), на другому місці – акцизний податок з ввезених на територію України товарів (6,14%), на третьому – ввізне мито (2,84%), та зовсім

малу частку займає вивізне мито (0,1%). Така структура митних платежів зумовлена диференціацією ставок митного тарифу України, зокрема ПДВ обкладається більшість товарів, що ввозяться на митну територію України, в той час, як акцизом лише підакцизні. Щодо найменшої частки вивізного мита, то вона зумовлена використанням для експортних товарів спеціального мита задля покращення рівня їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Наступний індикатор показує частку митних платежів у податкових надходженнях Державного бюджету України (рис. 2.7), загалом він детальніше за попередній демонструє внесок митної служби в сумарні надходження фіскальних органів.

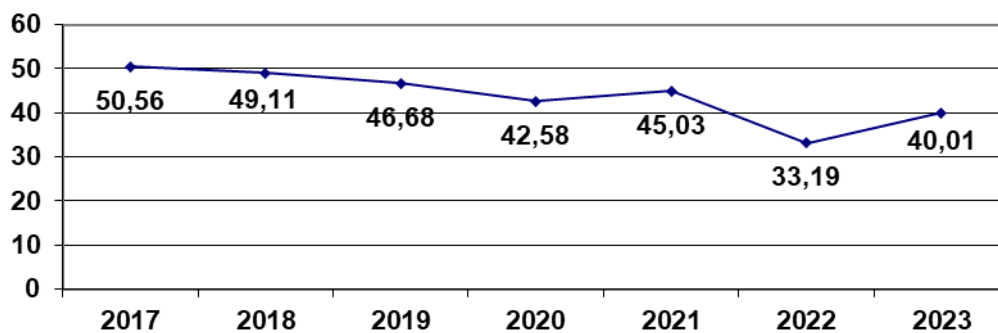

Рисунок 2.7 - Частка митних платежів у податкових надходженнях Державного бюджету України в 2017-2023 роках [28]

Зазначимо, що найбільшим даний показник був у 2017 році – 50,56%, а найменшим в 2020 році – 42,58%. Проте, аналогічно з попереднім індикатором, з 2021 року спостерігається зростання даного показника, що в основному зумовлено скороченням карантинних обмежень та відкриттям кордонів.

Оцінка митного навантаження на економіку України здійснювалася за наступною формулою [9]:

$$\text{НМН} = \text{МП} / \text{ВВП}_\text{н} * 100 \%, \quad (2.1)$$

де НМН – номінальний рівень митного навантаження на економіку;

МП – митні платежі;

ВВП_н – номінальний валовий внутрішній продукт.

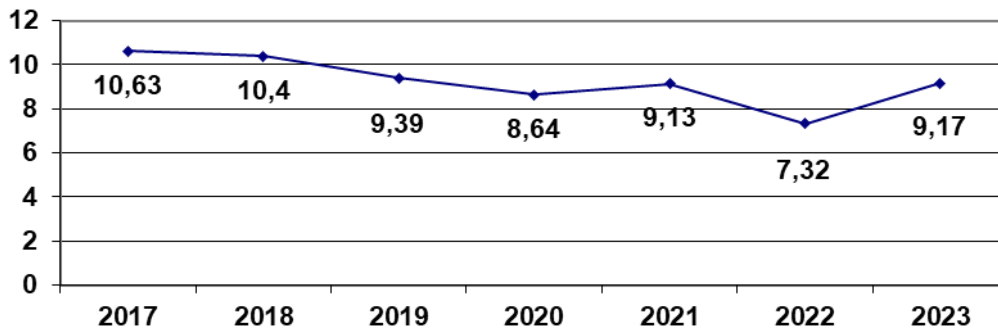

Рисунок 2.8 - Динаміка номінального рівня митного навантаження на економіку України за 2017-2023 роки [28]

Відповідно до проведених розрахунків спостерігається коливання рівня митного навантаження від 8,64% до 10,63% (рис. 2.8), а рівень митного навантаження на економіку можна визначити, як середній. За досліджуваний період номінальний рівень митного навантаження на економіку зменшився в 2021 році на 1,5% порівняно з 2017 роком. Попри постійне зростання надходжень від митних платежів, за винятком 2020 року, рівень митного навантаження скорочувався, за рахунок того, що номінальний ВВП держави зростає швидшими темпами.

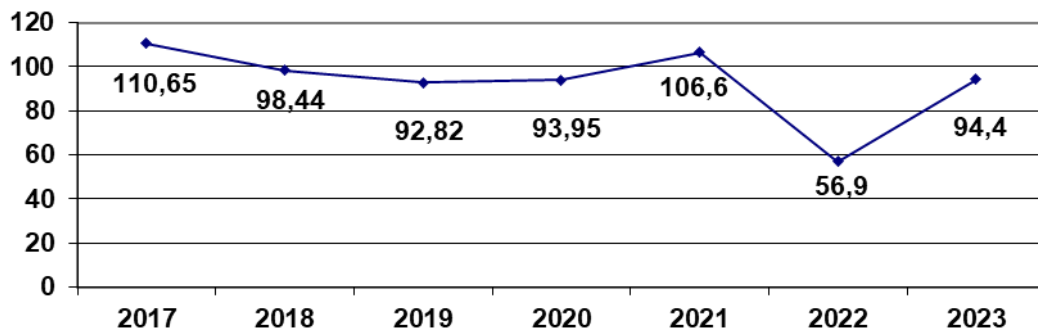

Рисунок 2.9 - Динаміка рівня збираності митних платежів у 2017-2023 роках [29]

Оцінка рівня збираності митних платежів здійснюється на основі розрахунку відношення фактичних надходжень митних платежів до планових показників. Чим ближчим є значення цього показника одиниці (100 %), то робота митних органів щодо планування та збирання митних платежів вважається ефективнішою [9]. Розрахуємо цей показник у розрізі митних платежів (рис.2.9).3

показників поданих на рис. 4 можна побачити, що в 2018 році фактичні митні надходження відрізнялися від планових лише на 1,23%, в той час як в 2017 фактичні надходження виявилися на 10,65% вищими за планові. Найбільш відмінними фактичними значеннями від планових є надходження вивізного мита (різниця в 40,19 % в 2017 та 68,71% в 2019 році). Варто зазначити, що скорочення митних платежів у 2019 році відбувалося в основному через скорочення надходжень від ввізного мита, а покривалася в основному за рахунок надходжень від акцизного податку з імпортованих товарів до України, ставки якого були підвищені.

Наступним індикатором є митне навантаження на імпорт, яке визначалося, як відношення митних платежів до показників імпорту (рис. 2.10).

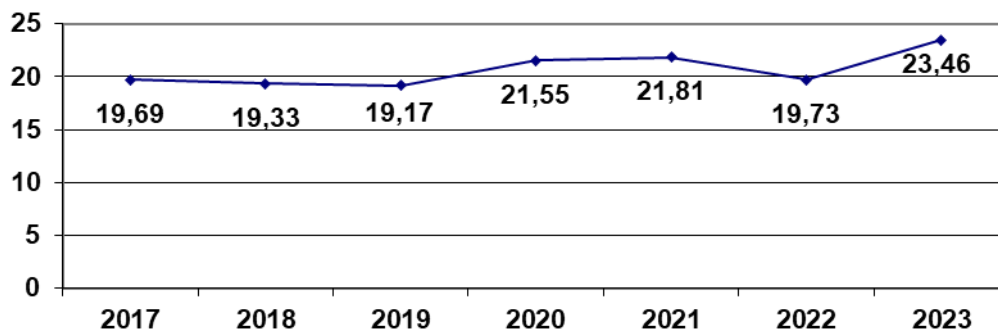

Рисунок 2.10 - Динаміка митного навантаження на імпорт у 2017-2023 роках [28]

Відповідно до показників поданих на рис. 2.10 спостерігається тенденція до

збільшення показника митного навантаження на імпорт з 2019 по 2021 роки. За даний період він збільшився на 2,64% – з 19,17% до 21,81%. Найнижче митне навантаження на імпорт спостерігався в 2019 році, а найвище – в 2021 році. В основному зростання митного навантаження на імпорт в країну зумовлений змінами в митному тарифі України, особливо тих, які стосуються розмитнення транспортних засобів. З іншого боку, зростання митного навантаження на імпорт

повинне сприяти розвитку вітчизняного товаровиробника, оскільки буде сприяти збільшенню цін на імпортовані товари.

Останнім індикатором оцінки стану митної безпеки є кількість зафіксованих випадків порушень митних правил (рис. 2.11).

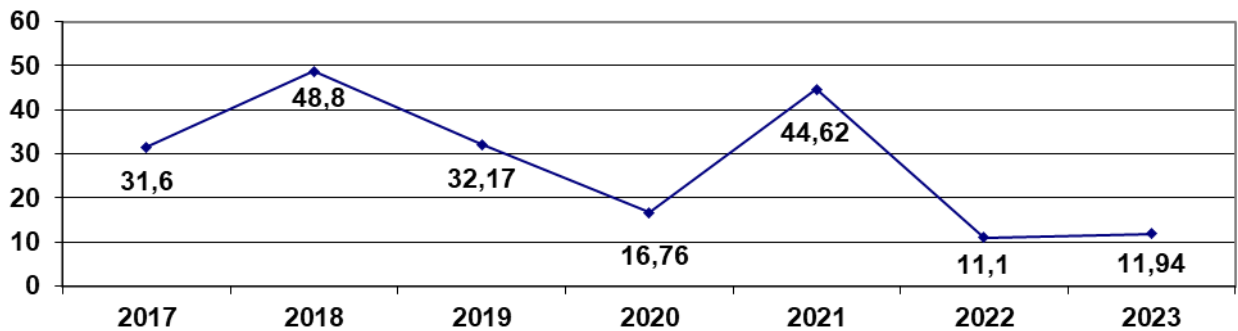

Рисунок 2.11 - Динаміка кількості виявлених порушень митних правил за 2017-2023 роки [29]

Протягом аналізованого періоду найменшу кількість порушених справ протидії митним правопорушенням було зафіксовано у 2020 році, а найбільшу кількість порушень митних правил (та на найбільшу суму) було виявлено у 2018 році (48,8 тис. на суму 3,4 млрд грн). В свою чергу, варто зазначити, що кількість порушених справ у 2021 році є на 4,17 тис. меншою, ніж в 2017 році, проте суми справ щодо порушень митних правил зросли, що не може свідчити про ефективну діяльність митної служби України щодо попередження порушень митних правил та запобігання контрабанди товарів. Незважаючи на діяльність митної служби у сфері митного контролю та оформлення, державний бюджет України зазнає втрат у податках та митних платежах через значний обсяг контрабанди. Протягом аналізованого періоду обсяг контрабанди, яка потрапила в Україну, перевищував обсяг виявленої при митному контролі контрабанди на 30% [9].

Спостерігаючи за індикаторами митної безпеки, видно, що найвищий рівень митних доходів в доходах Державного бюджету України спостерігався у 2017 році. Від 2019 року ці показники значно скоротились через розповсюдження пандемії COVID-19, коли країни вводили карантинні обмеження, що призвело до скорочення міжнародної торгівлі. У 2021 році ситуація покращилася завдяки відновленню товарообігу. Однак, на початку 2022 року, через повномасштабне

вторгнення, Україна знову обмежила зовнішньоекономічну діяльність. Після тимчасових обмежень з чотирьох географічних напрямків доступним залишився лише західний. У результаті, до кінця лютого показники експорту та імпорту різко впали, а з травня Україна почала поступово відновлювати міжнародну торгівлю. Під час військових дій деякі товари були звільнені від оподаткування або мали знижені податкові ставки, що в 2022 році призвело до різкого скорочення частки митних доходів у доходах Державного бюджету.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом, що вказує на ступінь збалансованості зовнішньої торгівлі, у випадку України має значення менше одиниці. Це свідчить про від'ємне сальдо торгівельного балансу, коли імпорт перевищує експорт (рис. 2.12).

Протягом 2019-2021 років спостерігалось зростання коефіцієнта покриття імпорту експортом, що свідчило про поступове збільшення частки експорту у товарообігу. ПДВ, акцизний податок та мито, які є непрямими податками, встановлюються як надбавки до ціни або тарифу товарів і послуг, і сплачуються покупцями.

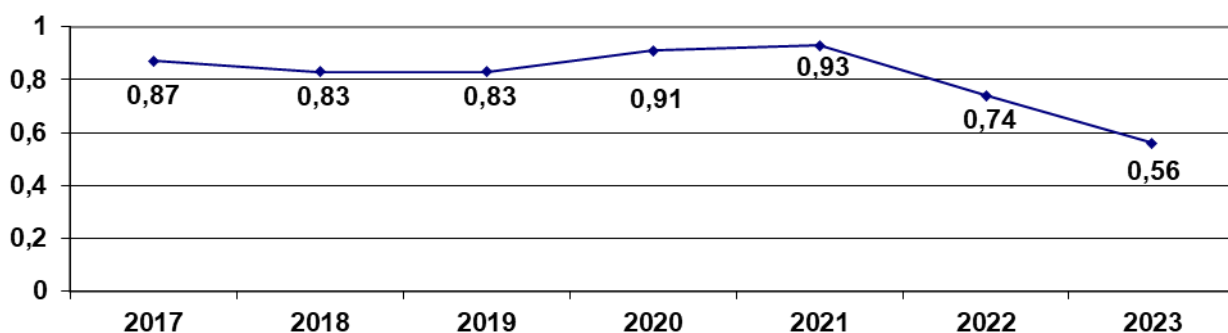

Рисунок 2.12 - Коефіцієнт покриття імпорту експортом за 2017-2023 роки [29]

Динаміка митних надходжень до Державного бюджету України показує, що основну частину надходжень складає ПДВ, оскільки цей податок нараховується майже на всі товари та послуги. Акцизний податок стягується з підакцизних товарів, а мито — під час переміщення товарів через кордон.

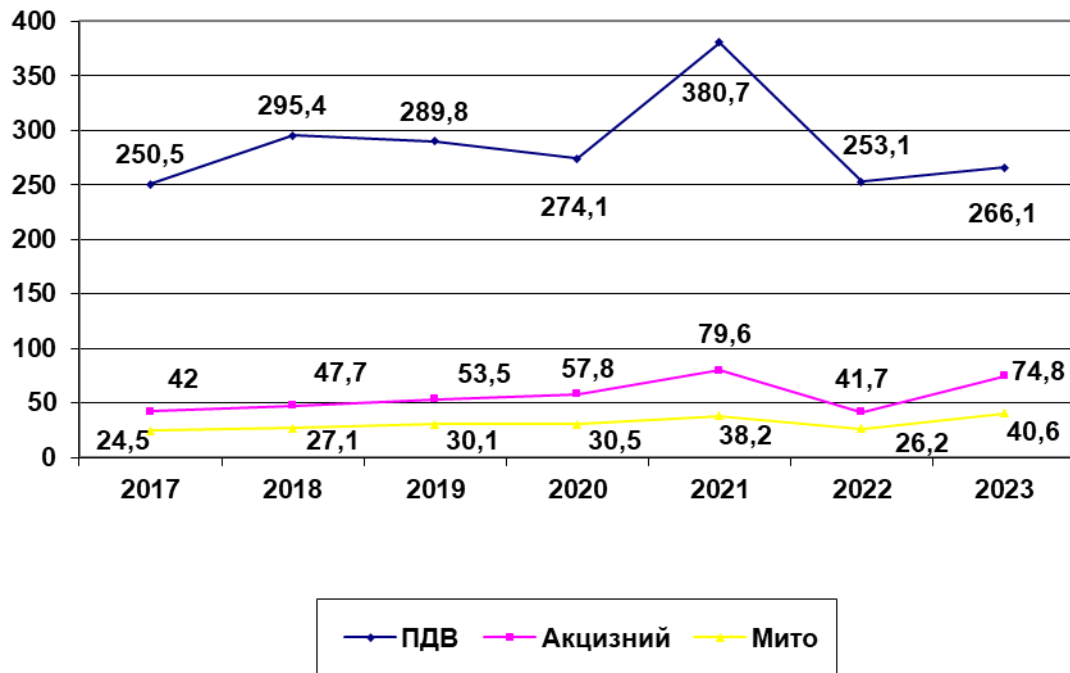

Рисунок 2.13 - Динаміка митних надходжень до Державного бюджету України за період 2017–2022 рр., млрд грн [29]

Основним завданням митних органів у сфері митної безпеки є виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз, що здійснюються в рамках виконання правозастосовної та правоохоронної функцій. Діяльність митних органів України спрямована на захист економічних інтересів держави, в тому числі протидія порушенням митних правил та контрабанді. Значними загрозами є випадки, коли суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності намагаються обійти обов'язкові процедури митного контролю та оформлення, щоб уникнути сплати податків і зборів під час переміщення товарів через митний кордон [29].

Протягом 2020 року митниці Державної митної служби України виявили 14 000 випадків порушення митних правил на загальну суму 2,6 млрд грн. В результаті розгляду 4 000 справ про порушення митних правил митницями було розглянуто, а 11 000 справ передано до суду, за результатами яких накладено стягнення майже на 1,2 млрд грн. У 2020 році також спостерігалися спроби незаконного ввезення психостимуляторів, наркотичних речовин, цигарок, мобільних телефонів, планшетів та інших пристроїв [29].

У 2021 році кількість митних правопорушень збільшилася до 28 000 на суму 2,8 млрд грн., що на 7,7% більше порівняно з попереднім роком. З них 12 500 справ про порушення митних правил було розглянуто митницями, і за результатами судових розглядів накладено стягнення на суму понад 1,7 млрд грн. Особливо резонансними виявилися спроби ввезення незадекларованого фешенебельного одягу, взуття, годинників, героїну, техніки Apple, квадроциклів з недостовірним декларуванням та елітного спорткару з порушенням строку тимчасового ввезення [29].

У 2022 році митниці виявили 11 098 митних правопорушень на суму 2,9 млрд грн, що є збільшенням на 3,6% у порівнянні з попереднім роком. З них 9 825 справ було розглянуто митницями, а 5 721 справа передано до суду. За результатами розгляду судами було накладено стягнення на суму понад 1,8 млрд грн. Крім того, було вилучено предметів правопорушень на суму понад 697,5 млн грн, зокрема промислових товарів, продовольчих товарів та сільгосппродукції, валюти та транспортних засобів [30].

Щоб протидіяти порушенням митних правил та контрабанді, митні органи України реалізують заходи, які включають автоматизацію процесів обміну інформацією з іноземними уповноваженими органами, посилення технічного забезпечення митних органів, автоматизацію всіх процесів декларування товарів та налагодження партнерських взаємовідносин з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [29].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Шляхи збереження основ фінансової та митної безпеки в реаліях глобалізації економіки

Європейський Союз, заснований як митний союз і зберігаючи цю роль, став ключовим вектором для митної політики України, зокрема в умовах військових дій. У 2022 році, незважаючи на виклики війни, Україна не тільки продовжила, але й інтенсифікувала інтеграційні процеси з ЄС. Зусилля українського уряду отримали новий поштовх із наданням країні статусу кандидата в члени Європейського Союзу, визначеного рішенням Європейської Ради.

Підтримка Європейських партнерів, особливо через програму EU4PFM, спрямована на реформування державного управління фінансами в Україні, грає значущу роль у цьому процесі. Завдяки цій підтримці, Україна успішно імплементувала нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS), яка відома як "митний безвіз". Це дозволяє здійснювати митне оформлення транзиту товарів з меншими часовими та фінансовими витратами, а також зменшує можливості для корупції.

Участь України як повноправного учасника Конвенції про загальний транзит на засіданні Робочої групи EU-СТС засвідчує значний прогрес у реалізації європейських митних стандартів. За ці зусилля, робота України з впровадження NCTS вже отримала високу оцінку від Європейського Союзу, що є показником успішної інтеграції у митний простір Європи.

Розробка та впровадження змін у вітчизняне законодавство в 2022 році були критично важливими для досягнення європейських стандартів та інтеграції України до митного простору ЄС. Суттєвий вклад у цей процес внесли представники Держмитслужби, Мінфіну та інших установ. Особливо помітною була діяльність проєкту EU4PFM, який не тільки сприяв адаптації законодавства, але й організував навчання з комп'ютеризованої транзитної системи NCTS.

Оновлення Митного кодексу України стало відповіддю на приблизно 30% зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС. Ця робота була виконана у тісній співпраці з Реформаторською підтримкою команд (RST), яка сприяла гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

У жовтні 2022 року, попри триваючу війну, відбулася значуща офлайн зустріч за участю представників Мінфіну, Держмитслужби та міжнародних партнерів, під час якої литовські колеги поділилися досвідом у митних ІТ-системах та механізмах спрощення митних процедур. Значною подією стала участь України у засіданні Робочої групи щодо спільного транзиту, де країна демонструвала свої досягнення у використанні NCTS.

Загалом, попри непрості умови, допомога європейських структур посилила технічну підтримку України, зокрема в ІТ-сфері, що стало вирішальним у підтриманні інформаційної безпеки та підвищенні ефективності митної роботи.

Партнери надали Держмитслужбі резервний мобільний дата-центр, мережеве обладнання для забезпечення надійного підключення до існуючої мережі митниці, сучасне обладнання Wi-Fi для підтримки належного рівня безпеки та відмовостійкості. Також було профінансовано придбання обладнання для використання в рамках "митного безвізу", включаючи баркодридери і пломби. Генератори були закуплені для територіальних митниць, а за запитом митниці також були придбані сотні куленепробивних шоломів, бронежилетів та балістичних пластин відповідно до стандартів НАТО, а також аптечки виробництва США.

Серед завдань проєкту EU4PFM була робота над законодавчими змінами, що ще не були гармонізовані з митними аспектами угоди про асоціацію з ЄС.

Надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС стимулювало європейські структури прискорити питання технологічної інтеграції майбутнього члена. Ці зусилля сприяли впровадженню безпаперових процедур і переведенню всіх процесів в електронну форму.

Зокрема, європейська програма "Ініціатива електронної митниці" передбачає широке впровадження митно-тарифних переваг та спрощення митних процедур, що Україна має імплементувати відповідно до стратегічного плану "MASP-C" для країн ЄС. У наступному році планується впровадження п'ятої фази NCTS, що спростить роботу з митними деклараціями та фінансовими гарантіями, автоматизуючи видачу цих документів.

В ці часи війни Україна може розраховувати на подальшу допомогу та підтримку від європейських структур, особливо у сфері розвитку митниці. Наразі в митних органах активно застосовуються безпаперові технології, такі як електронне декларування товарів, що дозволяє подавати всі необхідні документи дистанційно через Інтернет.

Діалог з інспектором митної служби відбувається у режимі реального часу. Достовірність та безпека інформації, що передається, забезпечуються наявністю електронного підпису та захищеного каналу зв'язку. Електронний архів містить документи, які супроводжують декларацію. Інформаційні технології стали застосовуватися також під час реєстрації митної декларації [15].

Варто відзначити, що в останні роки митні органи України значно просунулись у створенні та імплементції передових інформаційних технологій для виконання митних процедур. Прогрес у інтеграційних процесах та посилення зовнішньоекономічних відносин України підкреслює потребу у подальшому детальному удосконаленні роботи Державної митної служби України. Важливо продовжити роботу в ДМС, націлену на збільшення ефективності митного управління, а також модернізацію програмно-інформаційних ресурсів, що забезпечують стабільність роботи Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних установ.

Необхідно також спростити митні процедури, використовуючи новітні інформаційні технології, та вдосконалити всю митну, транспортну інфраструктуру та логістичні процеси. [15]

Основним стримуючим чинником впровадження сучасних митних технологій на державному кордоні є невідповідність пунктів пропуску. На сьогодні лише близько 15 відсотків пунктів пропуску відповідають встановленим нормативними документами вимогам, дві третини пунктів пропуску потребують суттєвої реконструкції та модернізації. Без поліпшення оснащеності митних органів сучасною технікою неможливо розв'язати завдання щодо прискорення митних операцій та скорочення часу огляду одиниці автотранспорту до кількох хвилин [24, с. 62].

У зв'язку з цим Стратегією розвитку митної служби передбачено вдосконалення технічного оснащення, фінансування розробки нових засобів митного контролю та програмних продуктів [29].

Особлива увага приділяється обладнанню міжнародних автомобільних пунктів пропуску спеціальними установками, здатними сканувати вміст транспортних засобів та виводити інформацію про вантаж на монітор оператора, де техніка визначає не лише кількісні, а й якісні характеристики товару.

При проведенні реконструкції, модернізації та будівництві пунктів пропуску має використовуватися модель «інтелектуального» пункту пропуску. В основі цієї моделі лежить принцип максимальної автоматизації процесів здійснення митних операцій з використанням елементів штучного інтелекту та забезпечення можливості одноразового подання документів у митний орган за допомогою технології «єдиного вікна». Основним елементом функціонування моделі «інтелектуального» пункту пропуску має бути єдина інформаційна система, здатна забезпечити:

- можливість роботи як точки прийому розширеної попередньої інформації всім державним контрольним органам у пункті пропуску;
- інтеграцію з програмним забезпеченням інспекційно-доглядових комплексів, ваго-габаритних комплексів, стаціонарною митною системою

виявлення діляться і радіоактивних матеріалів, системою зчитування та розпізнавання реєстраційних номерів та інформаційною системою митних організацій;

- контроль за переміщенням транспортних засобів (система візуалізації з функцією зчитування та розпізнавання реєстраційних номерів транспортних засобів і контейнерів, диспетчеризація їх переміщення);
- реалізацію системи електронної черги;
- електронний документообіг [39].

Важливим кроком на шляху спрощення митних операцій є подальше впровадження нових технологій електронного декларування товарів і транспортних засобів, попереднє інформування про ввезені товари, скорочення переліку документів, що подаються митним органам, можливість випуску товарів до подання митної декларації, реалізація яких дозволить підняти інформаційні технології на якісно новий рівень.

У перспективі частка всіх митних операцій, що здійснюються автоматично з використанням інформаційних технологій щодо товарів, що ввозяться і вивозяться, не ідентифікованих як ризикові поставки в 2024 році повинна скласти 50%, а в 2030 році – 100%.

Однак перехід на безпаперові технології ускладнюється тим, що не всі державні контролюючі органи готові до сучасних способів взаємодії і частина документів, як і раніше, на паперових носіях. У зв'язку з цим необхідно вдосконалення механізму міжвідомчої взаємодії митних органів та інших державних контролюючих органів для отримання від них в електронній формі дозвільних документів, що підтверджують дотримання заборон та обмежень при переміщенні товарів та транспортних засобів через кордон. Слід сформувати базу даних дозвільних документів для прискорення отримання необхідної для митних цілей інформації, що значно спростить митні операції та підвищить ефективність митного контролю.

Для підвищення ефективності митного контролю, зменшення часу на митні процедури та вдосконалення загального митного адміністрування, критично

важливим є продовження розвитку та втілення в життя системи управління ризиками (СУР) у діяльність митних органів.

Митні служби по всьому світу відіграють ключову роль у підтримці торгівлі, зборі податків, захисті громадського порядку, а також забезпеченні економічної та національної безпеки. Водночас існують сектори в митниці, схильні до корупційних ризиків. Корупція в митних установах може ускладнювати процеси торгівлі та інвестицій, підривати довіру населення до державних інституцій та загрожувати благополуччю громадян. Тому, доброчесність і прозорість стають основою надійної роботи митних служб [8, с. 11].

На міжнародному рівні існує консенсус про необхідність зосередження уваги на посиленні інституційних можливостей митних адміністрацій. Інституційні можливості в митній сфері часто визначаються як розвиток та впровадження нових навичок, компетенцій, інструментів, процесів і ресурсів, що сприяють покращенню діяльності митних органів та досягненню їхніх цілей. Саме тому акцент у модернізації митниць повинен бути зроблений на встановленні або зміцненні управлінських та адміністративних спроможностей цих установ.

Щодо ключових напрямків підвищення інституційної спроможності Державної митної служби, можна виділити наступні пропозиції:

Першочергово потрібно очистити керівництво митниці від осіб, які компрометують себе недоброчесною поведінкою. Зокрема, це означає звільнення керівників на всіх рівнях, причетних до корупційних діянь у митній сфері, особливо в умовах підвищеної уваги суспільства до корупції під час військового стану. На їхні місця необхідно призначати професійних, патріотично налаштованих і чистих від корупції кадрів. Також важливим є підвищення заробітної плати, розробка ефективної системи мотивації та забезпечення митників форменим одягом [8, с. 11].

Для створення рівних умов митного оформлення економічних операторів слід розробити та впровадити єдину автоматизовану систему управління митною справою під назвою «Смарт-митниця». Ця система передбачає:

Реалізацію концепції «Розумний пункт пропуску», що включає інтеграцію ІТ-систем для зчитування номерних знаків, відеоспостереження, використання бодикамер, зважування і сканування.

Впровадження системи випадкового митного оформлення, якісного онлайн-консультування та опрацювання звернень і скарг.

Максимізацію автоматизації системи управління ризиками та мінімізацію впливу людського фактору.

Розвиток митного аудиту та посилення обміну інформацією з національними правоохоронними і міжнародними митними органами.

Імплементація світових практик спрощення торгівлі вимагає ретельного перегляду законодавчої бази, розвитку ІТ-інфраструктури та митної системи:

Ввести спільний митний контроль і систематичний обмін даними з митницями Європейського Союзу.

Законодавчо закріпити використання ІТ-систем, взятих за зразок систем ЄС.

Обладнати всі пункти пропуску ваговими та скануючими системами та визначити їх обов'язкове використання для митного контролю товарів [24, с. 62].

Реформування системи розвитку персоналу митної служби:

Провести аудит працівників митної служби на предмет схильності до корупції, а також оцінити їхню освіту, професіоналізм, досвід та інші характеристики.

Оновити порядок служби в митних органах.

Розробити програму збільшення стійкості персоналу до корупційних ризиків, включаючи підвищення зарплати, соціальні гарантії та страхування здоров'я.

Відновити і актуалізувати освітньо-кваліфікаційні вимоги для митників.

Замовляти освіту та підготовку митників згідно з оновленими професійними програмами.

Задля зміцнення довіри до українського митного законодавства розпочати розробку:

Нового Митного кодексу України, максимально наближеного до Митного кодексу ЄС, щоб забезпечити відповідність міжнародним стандартам.

Сучасного Закону про Державну митну службу України, який встановить статус митної служби, мінімізує конфлікти інтересів та врегулює взаємодію з іншими державними та правоохоронними органами.

Такий підхід сприятиме не тільки підвищенню ефективності митної служби, але й зміцненню економічної безпеки держави.

3.2. Напрями реформування ключових компонентів митної політики в Україні

Управління ризиками становить фундаментальну основу сучасних методик митного контролю та виступає своєрідною філософією для кожної митниці. Необхідність розробки індивідуальної філософії управління ризиками виходить із того, що місцеві податкові службовці часто найкраще обізнані з потенційними ризиками та особливостями роботи з окремими суб'єктами ЗЕД [19, с. 406]. Розвинені країни, формуючи національні системи управління ризиками (СУР), орієнтують їх не тільки на застосування під час митного оформлення на кордоні, але й на подальше використання після ввезення товарів для вільного обігу на митній території.

Згідно зі ст. 320 Митного кодексу України, вибір форм та обсягів контролю, які забезпечують дотримання митного законодавства та міжнародних угод, здійснюється митницями на основі результатів застосування СУР. Відповідно до ст. 336, однією з форм митного контролю є проведення документальних перевірок, що включають оцінку своєчасності, достовірності та повноти нарахування та сплати митних платежів [1]. Таким чином, використання митного аудиту (або пост-аудиту) є ключовим для перевірки товарів після їх випуску в вільний обіг.

Ефективність ризик-орієнтованої системи митного контролю залежить від здатності встановлювати безпосередню та зворотню кореляцію між результатами функціонування СУР та вибором об'єктів для митного аудиту. Це означає, що на основі оцінки ризиків, включаючи результати використання СУР, митниці мають визначати форми і обсяги митного контролю, формуючи при цьому перелік митних формальностей. Визначення об'єктів для перевірки в рамках митного аудиту повинно відбуватись як наслідок встановлення відповідних митних формальностей, що впливає з результатів застосування СУР [32, с. 47]. Такий підхід є вирішальним для ризик-орієнтованого управління в митній сфері.

Міністерство фінансів України впровадило Класифікатор митних формальностей, який є частиною системи управління ризиками. Цей класифікатор визначає шість видів митних формальностей, які застосовуються для документальних перевірок дотримання вимог законодавства у сфері митної діяльності України, зокрема стосовно своєчасності, достовірності та повноти нарахування та сплати митних платежів.

Ці формальності, визначені після завершення митного оформлення, допомагають ідентифікувати потребу у проведенні митного аудиту. Сигналом до такого аудиту може служити включення однієї із шести визначених формальностей у перелік, сформований за результатами роботи системи управління ризиками (АСАУР). Це стає особливо важливим інструментом для ефективного моніторингу та контролю за митними операціями.

Також АСАУР може генерувати формальності, пов'язані з необхідністю направлення запитів до державних органів іноземних країн після митного оформлення. Це забезпечує додатковий рівень перевірки та сприяє більш глибокій координації між митними органами України та іншими країнами у питаннях зовнішньоекономічних операцій, підвищуючи ефективність митної безпеки.

При аналізі ризиків порушень митного законодавства, необхідно враховувати широкий спектр інформації для обрання об'єктів митного аудиту, зокрема:

Дані про обсяги експортно-імпортних операцій та джерела придбання товарів, що допоможуть зрозуміти економічні масштаби діяльності платника податків.

Класифікаційні рішення та рішення про коригування митної вартості, прийняті митницями ДМС, які вказують на юридичну консистентність в оцінці товарів.

Моніторинг електронних копій митних декларацій для виявлення неузгодженостей або аномалій у декларуванні товарів.

Інформацію від платників податків про товари, чие митне оформлення завершено, включаючи дані від виробників.

Відомості про осіб, пов'язаних з платником податків, що можуть вказувати на потенційні конфлікти інтересів або корупційні ризики.

Висновки експертів, акредитованих відповідно до законодавства, які можуть додати об'єктивності в оцінку ситуації.

Відповіді від уповноважених іноземних органів щодо автентичності документів, які підтверджують вартісні, кількісні або якісні характеристики товарів.

Запити та відомості, отримані від митниць ДМС або їхніх структурних підрозділів, стосовно автентичності документів.

Факти завищення чи заниження митної вартості, а також застосування пільг при сплаті митних платежів.

Матеріали попередніх перевірок та зустрічних звірянь, які виявили порушення митних правил, а також рішення про застосування штрафних санкцій.

Інформацію, отриману від правоохоронних та інших державних органів, щодо зовнішньоекономічної діяльності платника податків.

Податкову інформацію та інші дані, отримані в рамках Податкового кодексу України та Митного кодексу, які можуть вказувати на потенційні ризики порушень законодавства [33, с. 117].

Такий всебічний підхід до аналізу інформації дозволяє митним органам ефективніше виявляти та мінімізувати ризики, пов'язані з митними порушеннями, та забезпечує більшу прозорість і довіру до митної системи.

На основі наданих критеріїв ризику, можна розвинути спеціалізовані індикатори для впровадження в автоматизовану систему управління ризиками (АСАУР), що сприятиме повній автоматизації процесів відбору об'єктів для митного аудиту. Важливо також підкреслити, що значна частина митних формальностей, зорієнтованих на отримання фіскального ефекту, таких як контроль правильності класифікації товарів, митної вартості та країни походження товарів, повинна бути перенесена на етап після випуску товарів у вільний обіг, з метою їх перевірки в рамках митного аудиту. Це особливо актуально для пунктів пропуску на митному кордоні держави, де система управління ризиками має зосереджуватися на ризиках, пов'язаних з недоставкою товарів до митниці призначення або їхньою підміною, а також на нефіскальних ризиках, таких як безпека.

Ефективна система митного аудиту вимагає створення солідної правової бази, яка дозволить органам доходів і зборів проводити ґрунтовний аудит після завершення митного оформлення товарів. Це включає інституційне забезпечення Державної митної служби (ДМС), що дозволить митним аудиторам ефективно виконувати свої обов'язки. Також важливо покращити матеріально-технічну базу та інформаційні ресурси, які забезпечують проведення митного аудиту.

Інтеграція митно-податкових баз даних для створення єдиного інформаційного центру стає пріоритетом для якісного методично-інформаційного забезпечення митного аудиту. Досягнення у цьому напрямку, такі як можливість аналізувати реєстраційні дані про суб'єкти господарювання, вже відбулись, але потрібно й надалі розвивати ці можливості.

Зараз існує технічна можливість впровадження нових профілів ризику в АСАУР, які автоматично оцінюють стан платника податків і генерують відповідні митні формальності при виявленні підприємств, що припинили діяльність або знаходяться у стадії ліквідації. Також необхідно розвивати і впроваджувати зміни

в окремі профілі ризику з метою автоматичного врахування таких параметрів, як розмір статутного капіталу, кількість співробітників, категорія платника податків і інші.

Впровадження автоматизованої багатоканальної системи для розподілу митних декларацій, що здійснюється на основі системи управління ризиками (СУР), є ключовим аспектом для оптимізації митного контролю. СУР дозволяє класифікувати декларації відповідно до рівня ризику: низький (зелений канал), середній (жовтий канал) та високий (червоний канал). Така диференціація спрощує процес митного оформлення:

Низький рівень ризику (Зелений канал): Митне оформлення відбувається автоматично з технічними відмітками без необхідності додаткових перевірок.

Середній рівень ризику (Жовтий канал): Потребує уточнення додаткової інформації, наприклад, про митну вартість товарів або їхню класифікацію.

Високий рівень ризику (Червоний канал): Необхідна фізична перевірка товарів, включно з оглядом, зважуванням, відбором зразків тощо.

Така система не лише сприяє ефективності митного контролю, але й значно підвищує його прозорість, дозволяючи зосередити ресурси на високоризикових випадках, забезпечуючи при цьому швидкість обробки низькоризикових вантажів.

Концепція митного аудиту передбачає проведення подальших документальних перевірок підприємств щодо дотримання ними митного законодавства. Ці перевірки можуть бути як виїзними, так і невиїзними, і часто включають звернення за інформацією до митних та інших державних органів іноземних країн.

Модуль «Конструктор профілів ризику» АСМО «Інспектор» дозволяє в режимі таргетингу (націленого моніторингу) оперативно оцінювати попередні митні декларації на предмет виявлення потенційних ризиків. Це допомагає митним органам адаптуватися до змінних умов зовнішньоекономічної діяльності та більш точно визначати потенційно ризиковані операції.

Створення спеціалізованих підрозділів управління ризиками, які іноді називають центрами орієнтування (targeting centers), є ще одним важливим кроком. Ці центри спеціалізуються на моніторингу та експертній оцінці ризиків кожного переміщення, забезпечуючи оптимальний баланс між забезпеченням належного контролю та сприянням міжнародній торгівлі. Це дозволяє забезпечити необхідний рівень безпеки без надмірного гальмування економічної активності.

Створення центрів орієнтування для управління ризиками в Україні може відбуватися за різними моделями, кожна з яких має свої переваги та особливості в залежності від обраної структури та цілей:

Створення центрів орієнтування в кожній митниці: цей підхід забезпечує високий рівень місцевого контролю та швидкість реагування на ризики, що виникають безпосередньо на місцях. Він дозволяє кожній митниці мати власну оперативну систему управління ризиками, але може призвести до фрагментації загальної стратегії та неоднорідності у підходах.

Створення регіональних центрів націлювання: регіональні центри можуть обслуговувати декілька областей, що дозволяє оптимізувати ресурси та стандартизувати процеси управління ризиками в масштабі великих територій. Це може забезпечити більшу консистенцію у виявленні та реагуванні на ризики, але може також знизити гнучкість місцевого рівня у вирішенні специфічних ситуацій.

Створення профільних центрів орієнтування: профільні центри спеціалізуються на конкретних типах пунктів пропуску, що дозволяє зосередити увагу на специфічних ризиках, характерних для різних видів транспорту (наприклад, авіаційних, морських чи автомобільних). Цей підхід може значно підвищити ефективність управління ризиками для певних категорій перевезень.

Комбінація підходів: інтеграція різних моделей може дозволити використати переваги кожного з підходів, адаптуючи структуру центрів орієнтування до конкретних потреб і умов регіонів чи видів транспорту.

В процесі розвитку системи управління ризиками (СУР) критично важливим є створення та інтеграція різноманітних модулів АСАУР, які

охоплюють як зовнішньоторговельну діяльність, так і внутрішні аспекти службової діяльності. Це включає розробку міжвідомчих профілів ризику та спеціалізованих модулів для моніторингу діяльності митних службовців, з метою ідентифікації потенційних конфліктів інтересів та корупційних ризиків.

Об'єднання всіх цих модулів в єдину систему дозволить створити цілісну та ефективну інфраструктуру для комплексного управління ризиками на всіх рівнях митного процесу, забезпечуючи високий рівень контролю та прозорість при митному оформленні товарів.

Враховуючи ситуацію напруженості та необхідність проведення економічних реформ у воєнний час, Україна стикається з необхідністю адаптації своїх митних інституцій до нових реалій. Реформи у сфері митниці мають вирішити наступні ключові завдання:

Забезпечення повного та своєчасного надходження доходів від зовнішньоекономічної діяльності до державного бюджету. Ефективний контроль за експортом і імпортом товарів є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності країни, особливо в умовах економічної нестабільності.

Участь у формуванні та реалізації митної політики та заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Це включає розробку стратегій, які сприяють розвитку національної економіки, забезпечуючи при цьому економічну, науково-технічну, продовольчу, екологічну та фінансову безпеку.

Інтеграція України в глобальні економічні системи. Участь у створенні зовнішньоторговельної політики, яка відповідає міжнародним стандартам і дозволяє Україні ефективно взаємодіяти з іншими країнами в рамках міжнародної торгівлі.

Забезпечення ефективної боротьби з митними правопорушеннями. Це означає посилення заходів контролю для запобігання нелегальному обігу наркотичних засобів, шкідливих речовин та небезпечних товарів, а також боротьбу зі злочинами у сфері митної безпеки.

Для досягнення цих цілей може бути корисним використання інтегрованих технологічних рішень, таких як розвинута система управління ризиками і автоматизація митних процесів, що дозволить оптимізувати ресурси та підвищити ефективність митного контролю. Крім того, має бути забезпечена тісна взаємодія між митними органами та іншими державними службами, зокрема правоохоронними органами, для ефективної координації у боротьбі з митними порушеннями і злочинністю.

Модернізація функціоналу Державної митної служби України (ДМС) стала ключовим завданням для забезпечення відповідності митної інфраструктури до вимог сучасної зовнішньоекономічної діяльності та міжнародних стандартів. В умовах складних викликів, посилені військовими діями та агресією з боку Російської Федерації, необхідність такої модернізації стає нагальною.

Одним із напрямків модернізації є уніфікація митних норм і процедур з міжнародними правилами, що забезпечить більш ефективну інтеграцію України в глобальні економічні процеси та підвищить довіру міжнародних торговельних партнерів. Також важливим є забезпечення економічної безпеки через посилення контролю за трансграничним переміщенням товарів для запобігання втрат доходів бюджету, а також боротьба з контрабандою та іншими митними правопорушеннями.

Іншим ключовим аспектом є підтримка діалогу між державою та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Це не тільки сприяє глибшому розумінню та підтримці реформ, але й створює сприятливі умови для міжнародної торгівлі, що є важливим для стабілізації та зростання національної економіки.

Криміналізація в митній сфері України продовжує залишатися серйозною проблемою, що стимулюється низкою факторів. Відмінності між внутрішніми і світовими цінами створюють сприятливі умови для зловживань під час імпоротно-експортних операцій. Форсована лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, що веде до недостатньо ефективного контролю за експортом та валютними операціями, також сприяє цьому. Високий рівень криміналізації економічних відносин використовується для легалізації доходів, отриманих злочинним

шляхом, особливо у контексті несприятливого інвестиційного клімату. Також відсутність єдності в митному законодавстві щодо регулювання митних платежів створює прогалини, які можуть бути використані для порушень.

Огляд діючої практики впровадження сучасних технологій у митний контроль виявив деякі позитивні тенденції, проте водночас засвідчив низку недоліків, пов'язаних із частковою автоматизацією системи. Це веде до неминучих контактів між митниками та учасниками ЗЕД, що не сприяє зменшенню корупційних ризиків. Крім того, відсутній суб'єктно-орієнтований підхід у перевірках, що мав би базуватися на різниці рівнів ризиків між різними учасниками. Відсутність уніфікованих програмних засобів та баз даних для всіх контролюючих органів також є проблемою, оскільки це ускладнює обмін інформацією та координацію дій.

У цьому контексті важливо, щоб при визначенні основних напрямків митної політики та методів її реалізації законодавець орієнтувався на забезпечення збалансованості інтересів держави та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це може допомогти досягти економічного консенсусу, що сприятиме підвищенню якості та ефективності митної політики, зменшуючи можливості для криміналізації та зловживань.

У воєнний час Україна зіткнулася з необхідністю адаптації своєї митної політики до нових реалій, в тому числі шляхом впровадження низки законодавчих змін для підтримки ефективності зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Зокрема, з'явилася потреба в модернізації митної безпеки, що включає перегляд стандартів та процедур, які повинні сприяти міжнародній торгівлі та захисту вітчизняних виробників, одночасно виконуючи фіскальні та правоохоронні завдання.

Ці зміни у митній політиці також націлені на боротьбу з ризиками, пов'язаними з невиконанням планових показників митних надходжень через вплив економічних, політичних і адміністративних чинників. Виникає ризик, що через збільшений контроль митні органи можуть надмірно тиснути на сумлінних

учасників ЗЕД, що потенційно може погіршити бізнес-клімат і призвести до відтоку капіталу.

Також акцент робиться на необхідності посилення контрольної діяльності митних служб та зосередження зусиль на виявленні нелегальних потоків імпорту як потенційних джерел митних платежів. Це важливо для забезпечення фінансової стійкості держави і безпеки її кордонів у воєнний час та період післявоєнного відновлення.

Україна також демонструє значний прогрес у виконанні євроінтеграційних зобов'язань, особливо в частині приведення митного законодавства у відповідність до стандартів ЄС. Згідно з оцінками Єврокомісії, Україна виконала свої зобов'язання на 80% та імплементувала майже третину митних стандартів ЄС, що підтверджує її намір та здатність до глибокої інтеграції у європейські та міжнародні економічні процеси.

В умовах поточних викликів Україна активно працює над відбудовою та модернізацією митної системи, щоб забезпечити її ефективність та прозорість. Це включає розробку інституційних рамок, які забезпечать митній системі необхідні повноваження та обов'язки, вдосконалення процедур та методів роботи, особливо в оперативних сферах. Важливим аспектом є також остаточна адаптація до законодавства ЄС та розвиток митних ІТ-систем.

Наразі вже сформована програма реформування Держмитслужби, що передбачає підвищення безпекових функцій митниці та надання їй статусу правоохоронного органу. Міжнародні партнери відзначають прогрес України у виконанні євроінтеграційних зобов'язань, зокрема в гармонізації митного законодавства та запровадженні процедури спільного транзиту, відомої як NCTS. Водночас підкреслюється необхідність реалізації комплексних антикорупційних заходів і забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету.

Оновлення стратегії реформування митниці передбачає вжиття антикорупційних ініціатив, атестацію митних посадовців та створення мотиваційної системи, що стимулюватиме працівників до якісної та чесної служби. Це має на меті не тільки вдосконалити митну службу, а й підвищити її

репутацію та ефективність в умовах, коли країна змушена адаптуватися до нових економічних і політичних реалій.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи різні визначення та враховуючи митні інтереси держави, митна безпека визначається як стан захищеності митних інтересів держави, а також як комплекс ефективних соціально-економічних, політико-правових та інших заходів, спрямованих на протидію незаконному перевезенню товарів через кордон без сплати відповідних мит. Важливим аспектом у цьому контексті є розробка та законодавче закріплення переліку митних інтересів держави, оскільки наразі такий перелік відсутній.

Митна безпека є важливою складовою фінансової та економічної безпеки держави, яка в свою чергу є частиною національної безпеки. Зв'язок між економічною та митною безпекою є беззаперечним, адже основний зміст митної безпеки знаходиться саме в економічній площині. Цей зв'язок особливо тісний з такими складовими економічної безпеки, як фінансова та зовнішньоекономічна безпека.

Організаційно-економічний механізм забезпечення митної безпеки включає структуру, функції, форми та методи економічних відносин, які діють як регулятор митної діяльності для стабільного функціонування митної служби. Система забезпечення митної безпеки виступає як єдність цілісності цільових, об'єктних, суб'єктно-організаційних та результативних компонентів, де метою є реалізація економічних і митних інтересів держави та мінімізація загроз і небезпек.

В цілому, оновлення стратегії реформування митниці, яка включатиме антикорупційні ініціативи, атестацію митних посадовців, і створення мотиваційної системи для працівників, є нагальною потребою для підвищення ефективності та доброчесності митної служби в Україні.

Результати функціонування системи забезпечення митної безпеки в Україні тісно корелюють із встановленими цілями, що дозволяє оцінити її дієвість та ефективність, а також визначити напрями для подальшого вдосконалення.

Система митної безпеки є відкритою та динамічною, адаптуючись до змін у зовнішньому середовищі, її розвиток відбувається під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників.

Аналіз стану митної безпеки базується на ключових індикаторах, серед яких фіскальні та регулюючі інструменти. Фіскальні інструменти, зокрема частка митних платежів у доходах Державного бюджету України, демонстрували стабільність протягом 2017-2021 років. Це свідчить про ефективність заходів щодо захисту національного виробника. Навіть після вторгнення Росії частка митних платежів у держбюджеті залишається на високому рівні, підтверджуючи ефективність роботи митних органів під час воєнного стану.

Основним завданням митної безпеки також залишається контроль за виявленням контрабанди на державних пунктах пропуску, спрямований на зменшення обсягу тіньової економіки в Україні. Завдяки якісній роботі митної служби вітчизняні товаровиробники мають можливість конкурувати з імпортними товарами, що, в свою чергу, сприяє максимальному наповненню Державного бюджету, незважаючи на несприятливі зовнішні умови.

Попри те, що індикатори оцінки митної безпеки, показали про її вагомий вплив на економічну безпеку держави, разом з тим, це свідчить про недоліки в системі її забезпечення. Це у свою чергу вимагає вдосконалення роботи митної служби через реалізацію одної з наступних моделей взаємодії митної служби та бізнесу: сінгапурська модель (модель автоматизованої інформаційно-розрахункової системи), шведська модель (модель єдиного органу), американська модель (модель унітарного управління та автоматизовані системи збору на поширення інформації) та моделі, що використовуються у Великій Британії. Впровадження даних моделей сприяло росту ВВП та підвищенню економічної безпеки даних країн, що свідчить про необхідність подальших досліджень за даним напрямком.

Пріоритетом в організації діяльності митних органів має стати створення та вдосконалення інформаційно-програмних засобів і технологій, що забезпечують автоматизацію митних операцій та митного контролю.

Використання сучасних інформаційних технологій дозволить ефективно вирішувати поставлені перед митними органами завдання, пов'язані із здійсненням митного адміністрування, посилити контроль над учасниками ЗЕД, значно прискорити процес здійснення митних операцій та митного контролю, що, у свою чергу, створює максимально сприятливі умови для переміщення товарів через митний кордон та збільшення зовнішньоторговельного обороту країни.

Основні напрямки діяльності митних органів України включають виконання фіскальних і правоохоронних функцій, а також забезпечення економічної безпеки держави та захист її економічних інтересів. Для посилення митної безпеки пропонуються кілька заходів:

По-перше, рекомендується посилити міжнародне співробітництво у сфері митної справи, що є ключовим аспектом умов Угоди про асоціацію з ЄС. Це сприятиме обміну досвідом, інформацією та підвищенню ефективності митних операцій.

По-друге, важливо запобігати та активно протидіяти контрабанді, зокрема через посилення відповідальності за порушення норм Кримінального кодексу України. Це допоможе мінімізувати нелегальне переміщення товарів через кордон.

По-третє, необхідно захистити національних товаровиробників за допомогою нетарифних регулювань. Запровадження вищих зборів за дозволи, ліцензії та сертифікати для імпортованих товарів, ніж для експортних, може захистити внутрішній ринок та стимулювати виробництво.

По-четверте, рекомендується врегулювати розмір оплати праці працівників середньої ланки митних органів, що є важливим фактором у боротьбі з корупцією. Забезпечення адекватного рівня заробітної плати може зменшити спокусу до корупційних дій та підвищити мотивацію митників до якісного виконання своїх обов'язків.

З метою підвищення якості митного адміністрування необхідно здійснити:

- 1) оснащення митних органів сучасними технічними засобами митного контролю, проведення оперативно-розшукової діяльності (ідентифікаційні та дактилоскопічні засоби, техніка для лабораторних досліджень, радіовимірювальне обладнання, автоматизовані інспекційно-доглядові комплекси, і т.д.);
- 2) застосування перспективних інформаційних технологій (автоматизований аналіз знімків інспекційно-доглядових комплексів з використанням елементів «штучного інтелекту» та бази даних еталонних знімків інспекторно-доглядових комплексів, можливість віддаленого контролю за діями посадових осіб при проведенні митних оглядів тощо);
- 3) розвиток технологій електронного попереднього інформування та електронного декларування товарів;
- 4) розвиток технологій автоматичної реєстрації митної декларації та автоматичного випуску товарів;
- 5) вдосконалення організації роботи різних державних контролюючих органів, розширення обміну інформацією між митними органами та іншими державними контролюючими органами, звіряння інформації з різних джерел з метою перевірки її достовірності та підвищення ефективності митного контролю;
- 6) розширення діючих та створення нових баз даних;
- 7) максимальна автоматизація процесів здійснення митних операцій з використанням елементів штучного інтелекту та забезпечення можливості одноразового подання документів у митний орган за допомогою технології «єдиного вікна»;
- 8) встановлення обов'язковості застосування електронного документообігу як усіма державними контролюючими органами, а й учасниками ЗЕД;
- 9) розвиток та вдосконалення системи управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 21.02.2024)
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 21.02.2024)
3. Про національну безпеку. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 21.02.2024)
4. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України від 17 жовтня 2019 р. № 202-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/202-20> (дата звернення 21.02.2024)
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 року "Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану". Указ Президента України №21/2024 URL <https://www.president.gov.ua/documents/212024-49521>(дата звернення 11.03.2024)
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 21.02.2024)
7. Алішаускас В. Вступаючи у 2023 рік: підсумки та перспективи інтеграції України до митної системи ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ecopomtu/3654027>(дата звернення 21.02.2024)

8. Бережнюк І.Г. Розвиток інституційної спроможності Митної служби України. *Нові реалії здійснення митної справи в Україні: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (Ірпінь-Хмельницький, 30 травня 2023 року)*. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023, 80 с. С. 9-13.
9. Білінець М.Ю. Митна безпека в системі економічної безпеки держави та її оцінка. *Ефективна економіка*. 2022. Вип. 12. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_12_28. (дата звернення 21.02.2024)
10. Богданович В., Марко Т., Яковлєва Т., Наєнко С. Рекомендації щодо забезпечення митної безпеки на основі адаптації до інтегрального рівня митної небезпеки. *Social development & Security*. 2021. Вип. 11, Том 6. С. 108-117.
11. Бондаренко Є., Угрин В., Кекіш І. Пріоритети забезпечення митної безпеки держави у період воєнного часу та післявоєнного відновлення України. *Економіка та суспільство* 2022. Вип. 45 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal> (дата звернення 21.02.2024)
12. Войцещук А. Д., Вірковська А. А. Митні аспекти захисту національних економічних інтересів країн. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 24. № 1. С. 106–113
13. Гавловська Н. І., Осадчук О. В., Рудніченко Є. М. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. *Митна безпека*. 2011. № 1–2. С. 52–56.
14. Ганзюк С.М., Драї О.О. Загрози фінансовій безпеці України. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 28-33
15. Голинський Ю., Віхоть О. Стан митної безпеки України та особливості її забезпечення в умовах трансформації глобалізаційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal> (дата звернення 18.03.24).
16. Губа М. О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. *Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : матеріали науково-*

- практичної конференції (м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р.). Хмельницький, 2014. С. 80–81.*
17. Живко З.Б., Головач Т.М., Боруцька Ю.З. Контрабанда та митна безпека: основні схеми контрабандних поставок. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2021. Вип. 3. С. 161-168.
 18. Шевчук С. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 42–48
 19. Костяна О.В., Карпова В.В., Островський Д.М. Управління ризиками в митній справі як чинник забезпечення митної безпеки в період економічного спаду. *Бізнес Інформ*. 2021. № 11. С. 404-410.
 20. Костяна О.В. Митна безпека: її сутність і місце в системі національної безпеки держави. *Бізнес Інформ*. 2020. №11. С. 76-82.
 21. Костишин Ю.С. Концептуальні засади дослідження митного контролю. *European cooperation*. 2020. Вип.1 (45). С. 51-62.
 22. Костишин Ю.С. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. №4 (94). С. 88-98.
 23. Левко М.М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип.26.2. С. 95–103.
 24. Мохнар І.В. Підвищення якості митного адміністрування як напрям покращення фінансової безпеки держави. *Молодий вчений*. 2022. № 10. С. 59-63.
 25. Новікова К.І. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 4. С. 174–180.
 26. Новосад І. В. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. *Світ фінансів*. 2015. № 2. С. 145–155.
 27. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.03.2024).

- 28.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).
- 29.Офіційний сайт Державної Митної Служби URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення 03.02.2024 р.)
30. Пашко П. В., Пісной П. Я. Митна політика та митна безпека України. *Фінанси України*. 2006. № 1. С. 74–85.
31. Пашко П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія. Одеса: АТ «Пласке», 2009. 628 с.
32. Петрук О.М., Костишин Ю.М. Ідентифікація та оцінка загроз системі фінансової безпеки держави у сфері митного контролю. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2020. Вип. 2 (46). С. 40-51.
- 33.Поліщук О. В., Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Управління ризиками у сфері митного контролю : навч. посіб. Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2020. 217 с.
- 34.Разумова О. Поняття митної безпеки в контексті забезпечення національної безпеки України. *Адміністративне право і процес*. 2019. №3. С. 165 – 168.
- 35.Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_009-13#Text (дата звернення: 26.03.2024).
36. Рубан А.В. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управлін. : 25.00.05. Харків, 2019. 23 с.
37. Рябовол Л. Система забезпечення митної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2020. №4. С. 58-65.
- 38.Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / [А. І. Крисоватий та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. І. Крисоватого ; Західноукр. нац. ун-т. - Тернопіль : Університетська думка, 2020. - 413 с.

39. Тертична А.С., Найдено О.Є. Роль митних органів у забезпечення митної безпеки. *Економіка та суспільства*. 2023. Вип.48. URL.: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal> (дата звернення 18.03.24).
40. Харченко О.С., Карашук О.О. Захист прав власності на митному кордоні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. С. 214-217.

ДОДАТКИ

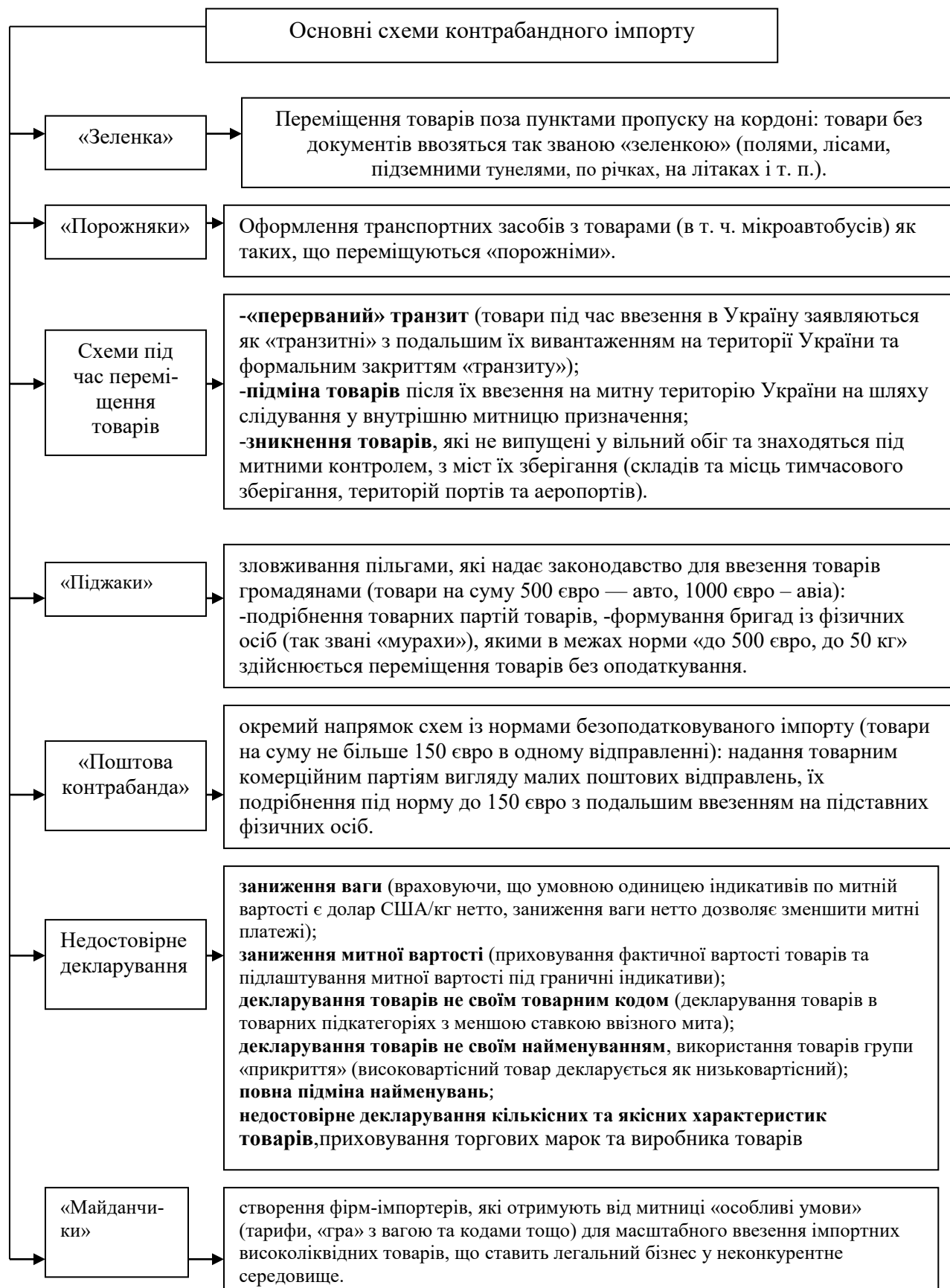
Додаток А

Підходи до визначення категорії «митна безпека»

Автор(-и) / Джерело	Визначення терміна «митна безпека»
Митний кодекс України [1]	Стан захищеності митних інтересів України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи
О. Камчатна [18]	Стан захищеності митного кордону України й інтересів держави у сфері митної справи. Причому стан захищеності має забезпечувати переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів, а також проведення відповідних митних процедур (митний контроль, митне оформлення і регулювання)
М. Губа [16]	Стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно- імпоротної залежності держави та ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів
М. Левко [23]	Захищеність митних інтересів суб'єктів господарювання, держави та міжнародної спільноти, за якої забезпечуються сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у митній сфері та інших сферах державного управління в разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам, нейтралізація яких входить до компетенції митних органів
П. Пашко, П. Пісной [30]	Стан захищеності економічних інтересів держави в митній галузі, який дає можливість у різних зовнішніх і внутрішніх умовах незалежно від будь-яких загроз забезпечити: а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів; б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із установленням і справлянням податків і зборів; в) застосування процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання; г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи
П. Пашко [31]	Система ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави у митній сфері, мета якої полягає в досягненні усталеної та передбачуваної роботи митної служби, достатнього рівня сприяння ЗЕД у нестабільних внутрішніх і зовнішніх умовах
І. Новосад [26]	Невід'ємна складова системи економічної безпеки, що відіграє важливу роль у захисті національних економічних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Н. Гавловська, О. Осадчук, Є. Рудніченко [13]	Комплекс ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави в митній сфері. Вона відіграє важливу роль у системі економічної безпеки держави загалом і фінансової безпеки зокрема, тому що орієнтована на гарантування економічних інтересів у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас
О. Разумова [34]	частину національної безпеки, яка характеризується станом захищеності митних інтересів, що досягається через здійснення державної митної справи органами митної служби України

Основні схеми контрабандних поставок

Основні соціально-економічні показники України 2018-2021

	2018	2019	2020	2021
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах) ¹ , млрд.грн	3560,3	3977,2	4222,0	5459,6
у розрахунку на одну особу, грн	84228	94633	101138	131944
Доходи населення, млрд.грн	3248,71	3744,11	4045,21	4698,61
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	109,8	104,1	105,0	110,0
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), відсотків	114,2	92,6	114,5	162,2
Індекс цін продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами (до попереднього року), відсотків	109,3	92,4	119,2	136,0
Зведений бюджет, млрд.грн				
доходи	1184,3	1289,8	1376,7	1662,3
видатки	1250,2	1372,4	1595,4	1845,4
дефіцит	67,8	87,3	224,5	187,8
Прибуток до оподаткування, млрд.грн	746,5	933,2	848,6	1352,12
Збиток до оподаткування, млрд.грн	317,4	268,3	545,4	232,82
Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд.грн	2625,9	3045,2	3019,4	3236,4
Капітальні інвестиції, млрд.грн	578,7	624,0	508,2	528,8
Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, млн.м ²	8,74	11,04	8,54	11,44
Перевезення вантажів усіма видами транспорту, млрд.т	1,6	1,6	1,6	1,6
Відправлення пасажирів транспортом загального користування ⁶ , млрд	4,5	4,3	2,6	2,7
Експорт товарів і послуг, млрд.дол. США	57,3	64,1	59,4	79,3
Імпорт товарів і послуг, млрд.дол. США	63,5	67,8	60,2	80,8
Чисельність постійного населення (на кінець року), млн	42,0	41,7	41,4	41,0
Природний приріст, скорочення (–) населення, тис.	–251,8	–272,3	–323,4	–442,3
Кількість зайнятих віком 15-70 років, тис.	16360,9	16578,3	15915,3	15610,0
Кількість безробітних віком 15-70 років (за методологією МОП), тис.	1578,6	1487,7	1674,2	1711,6
Рівень безробіття населення віком 15-70 років (за методологією МОП), відсотків	8,8	8,2	9,5	9,9
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	8865	10497	11591	14014